

”יסודות”

עיונים בחקר ההיסטוריה של צה”ל

מגרילה ל”צבא גרילה” ובחזרה...¹ הלחימה על נקודות התורפה

מחבר : יגאל אייל.

מקור : ”יסודות”, גיליון 2 : צה”ל בלבנון.

הוצאה : המחלקה להיסטוריה בצה”ל.

עורך : יגאל אייל.

שנת הוצאה : 2020.

¹ מעגל ההתקוממות : טרור, גרילה, צבא גרילה, טרור, וחוזר חלילה.

מגרילה ל"צבא גרילה" ובחזרה...¹ הלחימה על נקודות התורפה

יגאל אייל²

"Historically, great powers have fought small wars and counter-insurgencies badly. They do not lose them so much as they fail to win them".³

"אין לקטול זנבנים בפטיש כבד".⁴

מבוא

באזור שהצבא שלט בו ישב שעון על גזע עץ לוחם גרילה עייף מימים של תצפיות ומעקבים אחר כוחות האויב; חובש כובע ישן וממורט, חולצה מרופטת ומכנסיים מלוכלכים, ובין ברכיו אחז רובה סער קלציניקוב; לצווארו משקפת, ועל גופו מעין חגור שנראה כי נתפר ביד ובו תחובים ארבע מחסניות לרובהו ורימוני יד. האיש העייף שתה מים ממיימיתו, החזיר אותה לתרמיל, בדק את נשקו כמה פעמים, קם ונבלע לתוך החשכה. בתוך 40 דקות הקבוצה שלו, שמנתה 15 לוחמי גרילה כמוהו, תטמין מוקשים, תשכב במארב מוכנה לתקוף שיירה צבאית שתגיע, בעוד קבוצה אחרת תכין את המרגמה לירות לעבר המוצב הצבאי הסמוך, כדי למנוע תגבור. **קרוב לוודאי שזה טבעה של לחימת הגרילה בעולם המודרני.**

64 שנים עברו מאז נשא הרמטכ"ל משה דיין את נאום ההספד לרועי רוטנברג, איש נחל עוז שנרצח מהמארב, ואשר הוא וחבריו נשאו "את שערי עזה הכבדים"; 20 שנה עברו מאז יצא צה"ל מלבנון (2000), ו-38 שנה חלפו מאז נלחם צה"ל בפעם האחרונה מול צבא סדיר (1982); אבל הרבה מאוד שנים קודם לכן, מאז נזקק החלוץ הראשון לחרוש את חלקתו ורובהו על כתפו, וארגוני הביטחון של טרום-המדינה ואף אחרי הקמתה הבינו כי כדי להמשיך ולבנות את הבית בארץ ישראל יהיה צורך להגן עליו - אנו נלחמים בצורת הקרב גרילה בכל זירות הלחימה (דרום, מרכז וצפון).⁵ מטרת מאמר זה להצביע על אבני דרך בהתפתחות ההיסטורית של לוחמה זו, ועל השפעותיה על צבאות ועל מדינות.

בהתפתחות הלוחמה - הגרילה היא צורת קרב עתיקת יומין שקדמה ללוחמה המודרנית, ובמהלך ההיסטוריה לבשה ופשטה צורה, יש לראותה כענף בלוחמה המהפכנית,⁶ ולה השפעה מרחיקת לכת על אומות ועל עולמות. מלחימה "פשוטה" ברמה הטקטית היא הייתה בשלוש המאות האחרונות למשפיעה ברמה האסטרטגית.⁷ מכאן השם שניתן לה - "מלחמה קטנה"⁸ - ראוי שייבחן. השם נטבע בתקופת נפוליון בספרד: "לא קרבות ולא התנגשויות הם שהתישו את הצרפתים, כי אם ההטרדה המתמדת מצד אויב בלתי נראה, אשר, אם נערך מרדף לצודו, נעלם בתוך העם שמתוכו הופיע מחדש מייד לאחר מכן בעוצמה מחודשת. האריה שבאגדה, שעונה עד מוות על ידי יתוש, נותן תמונה נכונה של הצבא הצרפתי".⁹ זו הייתה הדוגמה לחיקוי,

¹ מעגל ההתקוממות: טרור, גרילה, צבא גרילה, טרור, וחוזר חלילה.

² תא"ל (מיל') ד"ר יגאל אייל, היה ראש המחלקה להיסטוריה בצה"ל בשנים 1993-1999 ובשנים 2016-2020.

³ Robert. M. Cassidy, "Why Great Powers Fight Small Wars Badly", *Military Review*, September-October 2002.

⁴ יצחק שדה (על וינגייט), מה חידש פלמ"ח, טאקטיקה בהגנה, ספרית פועלים, 1950, עמ' 45.

⁵ ראו גם: אהוד עילם, צה"ל מול הגרילה והטרור, מערכות, מודן, 2019.

⁶ לוחמה מהפכנית: התקוממות עממית; טרור וגרילה שלהם השפעות פוליטיות, מדיניות, חברתיות, דתיות ועוד. ראו גם: דויד גלולה, תצפית "לחימה נגד התקוממות - תיאוריה ומעשה", אמ"ץ-תוה"ד, אוגוסט 2011, עמ' 16-19.

⁷ Jean De Bloch, *The Future of War*, Boston The World Peace Foundation, 1914, Copyright, 1899.

⁸ בספרדית Guerra פירושה "מלחמה" ו-Guerrilla פירושה "מלחמה קטנה"; ראו גם: קפטן ב"ה לידל הארט, "מלחמת גרילה הלכה ומעשה", מערכות 153, יולי 1963 (להלן: לידל הארט, מלחמת גרילה הלכה ומעשה): "יתת מלחמה, הממוזגת (בתרכובות שונות) תעמולה, טרור ומלחמת חבורות".

⁹ אלוף (מיל') יהושפט הרמטכ"ל (עורך) ואמנון רובינשטיין (עורך משנה), על הגרילה, מערכות, משרד הביטחון - ההוצאה לאור, 1971 (להלן: הרמטכ"ל ורובינשטיין, על הגרילה), עמ' 126. בספרד ניתן לראות את תחיית הגרילה המודרנית כצורת לחימה מקובלת. במקום גלותו באי סנט הלנה, הכריז נפוליון כי "המורסה הספרדית" היא שחיסלה אותו, וניתן לראותה כתחילת המפנה

ומלחמות הגרילה שאחריה היו הפירוש המעשי שלה; חלקן התפתחו ל"מלחמות גדולות". המלחמה של מאו דזה דונג הייתה כמהפכה ברוסיה, והלחימה הצרפתית - ובעיקר הלחימה האמריקאית בווייטנאם שהושפעה ממנה - שינתה את צרפת ובעיקר את אמריקה. כך גם הלחימה של הסובייטים באפגניסטאן שבה הפסידו, וגם לחימת האמריקאים שם נגד הטליבאן שבה ניצחו... הסתבכה.¹⁰ כך גם הלחימה של ארה"ב בעיראק, של ישראל בלבנון, בעזה וביהודה ושומרון, ובמקומות נוספים ברחבי העולם; עימותים ששאבו ועדיין שואבים את מרב הכוח הצבאי, הכלכלי, הפוליטי והחברתי של הארצות המערבות בהם.

"המרד [מבחינה היסטורית] התבסס לא רק על הרגש הטבעי, אלא גם על שכל בריא, על היגיון מדיני או על מדיניות הגיונית. הרגש הוליד את הגבורה; ההיגיון יצר את האסטרטגיה; האסטרטגיה הבטיחה את הניצחון".¹¹

זה סוג לוחמה המאופיין לא רק בסגנונו אלא אף בייעודו – לשנות מצב קיים ולכפות הסדר מדיני, חברתי ופוליטי. ההצלחות הדרמטיות של לחימת הגרילה באות לידי ביטוי ביכולת לערער מעצמות וצבאות סדירים, כדוגמת מסע ההתעוררות והמרד שלאחריו של השבטים הערביים במדבריות ערב שאותו הפיח לורנס נגד האימפריה העותמאנית;¹² מסע הלחימה והמהפכה של מאו בסין; הגרילה של הו צ'י מין וגיאפ, שמוטטה את דרום וייטנאם והעמיקה את הסתבכותה של ארה"ב בבוץ הספוג מדם עד ליציאתה;¹³ הגרילה הכפרית והעירונית שהמאיסה את השליטה הצרפתית רבת השנים באלג'יריה; אפגניסטן שסיבכה במהלך ההיסטוריה המודרנית (מהמאה ה-19) את בריטניה,¹⁴ ברה"מ וארה"ב; הלחימה נגד בריטניה בהודו;

להתפרקותה של האימפריה, שסופה היה במסע המלחמה הכושל ברוסיה ובקרב ווטרו. ההבדל הגדול מהמלחמות הקודמות של נפוליון היה ברצון ובנחישות של האזרחים הספרדים להילחם. הם שואו מאז ומעולם זרים, חשו עצמם קשורים למונרכיה שאותה סילק נפוליון, וחששו מהרס הכנסייה הספרדית. רגשות אלה היו המשפיע הגדול על גיבוש תנועת הגרילה הספרדית, בכונות לסכן את חייהם בלחימה נגד "הצבא הגדול" המהולל ועטור הניצחונות של נפוליון.

¹⁰ שון נילור, יום שלא טוב למוות בו, המעבדה התפיסתית, משרד הביטחון, 2008: "הם למדו שהמוגיהדין תמיד חשבו ושאפו לשלוט בשטח הגבוה, והסתירו את הארטילריה שלהם בקרקעית הערוצים. בהבינם כיצד המוגיהדין לחמו והגנו על עצמם בעבר, המפעילים קיוו להבין מכך את ההשלכות על הטאליבן ואלקאעידה, וכיצד והיכן ימקמו אנשי הגרילה את המארבים ואת הנשק הכבד שלהם"; ראו גם: ידיעון מכון חץ, 7 ביולי 2019; "המלחמה שלא מדברים עליה", מאמר מערכת של ניו יורק טיימס 11 במאי 2019: "העימות באפגניסטאן מידרדר והולך וממשל טראמפ אינו רוצה לדבר על כך. בתקיפה שבוצעה על ידי הטאליבן בקאבול, בירת אפגניסטן, לפני שבועות אחדים, נהרגו חמישה אנשים לפחות, ויותר מעשרים נפצעו. קל להסתייע במטאפורות לתיאור הלחימה באפגניסטאן – ביצה, תהום, סלע שחייבים לגלגל אותו לנצח במעלה הרי הינדו-כוש. גיון סופקו, המפקח הכללי המיוחד לשיקומה של אפגניסטאן, אמר לטיימס בחודש מאי, כי ההחלטה שהתקבלה באחרונה בממשל טראמפ - להפסיק את חשיפתם של נתונים חשובים על המלחמה – גודלו של הטאליבן, למשל, ומספר הנפגעים הנתונים לשליטתו – כמוה כיכוביו של לוח הניקוד בתחרות ספורט, ואז לטעון שלכיבוש שער או לעבירה חמורה אין חשיבות".

¹¹ דבריו של מנחם בגין מצוטטים אצל: יגאל אייל, מאינתיפאדה למרד 1939-1947, השלטון והצבא הבריטי בארץ-ישראל, האקדח, הפצצה והמוקש היהודי, מלצר, 2007 (להלן: אייל, מאינתיפאדה למרד), עמ' 130.

¹² תומס אדוארד לורנס, שבעה עמודי חוכמה – חגיגת נצחון, משרד הביטחון - ההוצאה לאור, 2006 (להלן: לורנס, שבעה עמודי חוכמה): "כדי לאחד אנשים מעין אלה, נדרשו קריאת קרב ודגל ממקור חיצוני וגורם זר שינהיג אותם, אדם שעליונותו חייבת להיות מבוססת על רעיון שיהיה בלתי הגיוני, בלתי ניתן לערעור, בר הבחנה, שהחוש הטבעי יוכל לקבלו והתבונה לא תמצא בסיס רציונאלי לאשרו או לדחותו".

¹³ הארולד מור וגיוסף גאלוויי, חיילים היינו וצעירים! – יא' דראנג: הקרב ששינה את המלחמה בווייטנאם, צה"ל – המכללה הבין-זרועית לפיקוד ומטה, המכון לחקר הטקטיקה והפעלת הכוח, 2006; H.R. McMaster, *Dereliction of Duty*, Harper Collins, 1998; גנרל נגואייין גיאפ, מפקד צבא צפון וייטנאם בשתי מלחמות נגד מעצמות מערביות, צרפת וארה"ב, ובשתיהן ניצח. בריאיון שהעניק יריבו האמריקאי, גנרל ויליאם וסטמורלנד, למגזין "ג'ורג'י" בשנת 1998, הוא הביע זלזול מוחלט בכישוריו הפיקודיים של יריבו המר, מפקד צבא הצפון: "למרות שגיאפ קיבל אימון מקצועי בלוחמה זעירה (גרילה), הוא התעקש לנהל מתקפות גדולות שבהן איבד לוחמים רבים. הוא בעצמו הודה בתחילת 1969 שאיבד כחצי מיליון חיילים. עם זלזול כזה בחיי אדם אפשר אמנם להפוך ליריב קשה, אבל לא לגאון צבאי. מפקד אמריקאי שהיה מאבד לוחמים בצורה כזאת, לא היה נשאר בתפקיד יותר מכמה שבועות".

¹⁴ במאי 1919 נפתחה מלחמת אנגליה-אפגניסטאן השלישית, אולם ההנהגה האנגלית הגיעה למסקנה כי המלחמה אינה עונה על צרכיה האומיים, ובמהרה הוכרז על הפסקת אש, וב-8 באוגוסט 1919 בריטניה הגדולה הכירה בעצמאות אפגניסטאן. ב-8 בנובמבר 1921 נחתם הסכם ידידות סובייטי-אפגני, וב-31 באוגוסט 1926 נחתם הסכם אי-התקפה בין שתי המדינות.

המלחמה האמריקאית השנייה בעיראק; היוונים נגד הגרמנים;¹⁵ קסטרו בקובה;¹⁶ הקתולים באירלנד;¹⁷ הערבים והיהודים נגד המנדט הבריטי בארץ ישראל; הפלסטינים ביהודה ושומרון ובעזה; הפלסטינים והארגונים השיעיים בלבנון נגד ישראל¹⁸ ומדינות נוספות. אלה הביאו להבנה ולתפיסה כי התמודדות של קהילות "חלשות" מול חזקות, המבקשות לשנות את הסדר המדיני¹⁹ - חברתי-דתי הקיים היא אפשרית, וכי הלוחמה המהפכנית על צורותיה השונות היא דרך הפעולה המועדפת-נבחרת, חליפית לחימה הקונוונציונלית והגרעינית.

כלומר קהילות המבקשות להגיע להישגים פוליטיים באמצעות כוח, יבחרו בטרור ובגרילה כדרך פעולה שיטה או טכניקה²⁰ השואפת להתגבר על טכנולוגיה ועל עוצמה צבאית ולנסות לסדוק את החוסן הלאומי של אויביה;²¹ ועם התחזקותה והצלחתה של ההתקוממות, להעדיפה כדרך פעולה נבחרת, בהתאמה ובהקשר לנסיבות,²² שמטרתה לצמצם את מרכיב הא-סימטריה בין הארגון הצבאי למחצה לבין צבאה של המדינה הריבונית.

לוחמת גרילה הרתיעה צבאות סדירים, בייחוד כאשר היא נוהלה בידי מצביאי גרילה "טבעיים" כדוגמת יהודה המכבי ("איש גיבור וכן חיל מנעוריו, הוא יהיה לכם לראש במלחמה"),²³ כמו גם הפנייה אל גדעון החובט חיטים בגת - "ה' עמך, גיבור החיל",²⁴ הו ציי מין וגנרל גיאפ בווייטנאם; לורנס איש ערב²⁵ ומאו

¹⁵ ב-6 באפריל 1941 פלש צבא גרמניה הנאצית ליוון וליוגוסלביה מבסיסו בבולגריה. ב-27 באפריל נכנסו כוחות גרמניים לאתונה. בתחילה הכיבוש לא היו הפרעות רבות לכוח הכובש, אולם עם הימשכותו החלו להיווצר ביוון קבוצות התנגדות שנלחמו מלחמת גרילה בגרמנים. קמו כמה קבוצות התנגדות, אלו השתיים הבולטות ביותר: קומוניסטים - ELAS Ethnikos Laikos Apelevtherotikos Stratos; ודמוקרטים-לאומנים - EDES Ethnikos Dimokratikos Ellinikos Syndesmos. שתי הקבוצות נלחמו נגד הכובש הגרמני ובינן לבין עצמן על ההגמוניה ביום שלאחר השחרור. כ-50,000 אזרחים יוונים נהרגו במלחמה. השיקום מהמלחמה וממלחמת העולם החל באיחור, ויוון פיגרה במשך שנים במדדים הכלכליים מול מדינות אירופה המערבית. במישור המדיני, ההשלכות היו חמורות אף יותר. המלחמה החלישה מאוד את המערכת הפוליטית ביוון, ויסודות הדמוקרטיה התערערו. יוון המודרנית סבלה בהמשך מתהפוכות פוליטיות רבות וממעורבות המעצמות הגדולות בה, שהביאו בסוף שנות השישים שלטון דיקטטורה על העם היווני.

¹⁶ היתרונות של קסטרו על הממשלה: בסיס הגרילה בהרים - השטח כמכפיל כוח; מורל הגייסות גבוה משל הצבא (מלחמה בעד שכר לעומת מלחמה בעד מטרה); מנהיגות; תקשורת אוהדת; סלחנות (כלפי חייליו של הרוזן בטיסטה ובני עמו של קסטרו) שיצרה לקסטרו דימוי של אוהד העם.

¹⁷ הגרילה העירונית והכפרית, שנמשכה עשרות שנים וגבתה מחיר דמים, הצליחה להביא בסופו של דבר להסכם שלום, אף על פי שלא ניתן לכנותו ניצחון או הכרעה, אלא פשרה רוויה בדם, וניתן לראות בו את ההישג המרבי שניתן היה להשיג.

¹⁸ ההתקוממות הפלסטינית (אינתיפאדה) ("גאות ושפל") ב-1987 וב-2000 (כולל מבצע "חומת מגן"). ראו גם: זאב שיף ואהוד יערי, אינתיפאדה, שוקן, 1990.

¹⁹ להשיג שחרור, חירות, אמנספיציה.

²⁰ בעיקרה, מתבססת על עקרון פעולת "פגע וברח", הנובע מחולשה הישרדות. ראו גם: גיא אביעד, "בניין הכוח של ארגון חזבאללה בין השנים 2006-2009, אבני יסוד ומגמות לעתיד", INSS צבא ואסטרטגיה, כרך 1, גיליון 3, דצמבר 2009 (להלן: אביעד, בניין הכוח של ארגון חזבאללה), עמ' 4. עימאד מורנייה, אשר נהרג ב-12 בפברואר 2008 בדמשק בהתנקשות בחייו, היה מפקד הזרוע הצבאית של חזבאללה ועסק גם בתכנון ובביצוע פעולות טרור; ראו גם: שאול שי, ציר הרשע, איראן, חיזבאללה והטרור הפלסטיני, המרכז הבינתחומי - הרצליה, 2003 (להלן: שי, ציר הרשע), עמ' 71-73; ראו גם: יובל נח הררי, "טרור מהו? מימי הביניים ועד למאה העשרים ואחת", זמנים 108, סתיו 2009: "מנקודת מבט צבאית אי אפשר אפוא להגדיר על פי זהותם של מפעיליו או של קורבנותיו [...] טרור הוא אסטרטגיה צבאית שבמרכזה הטלת פחד, ולא פגיעה פיסית באויב".

²¹ התשה: ירי טילים, מרגמות ופעולות פעולות גרילה וטרור בעורף האויב, ויצירת המשוואה: העורף = חזית.

²² Martha Crenshaw (Editor), *Terrorism in Context*, Pennsylvania State University Press, 2001, p. 3.

²³ ספר המקבים א', ב: "ויהי כי זקן מתתיהו וקרבו ימיו למות ויקרא אל בניו ויאמר אליהם"; ראו גם: אורי מילשטיין, "קרב אמאוס", האומה 166, 18 בדצמבר 2006; ספר המקבים א', ג 27, ד 25; יוספוס פלביוס, קדמוניות היהודים, מוסד ביאליק, 1944-1963, 1978, 1985, עמ' 298-312; אריה שמואלביץ (עורך), זירת קרב, קרבות הכרעה בארץ-ישראל, משרד הביטחון - ההוצאה לאור, 2007, עמ' 89; אברהם מלמט, "גדעון והלחימה במדיין", היסטוריה צבאית של א"י בימי המקרא, משרד הביטחון - ההוצאה לאור, תשכ"ח.

²⁴ שופטים, ו' 11-13.

²⁵ מאמרו של לורנס איש ערב על הגרילה במהדורת 1929 של אנציקלופדיה בריטניקה: "לרוע מזלו של הכותב הוטל עליו לנהל את המערכה כראות עיניו, ובהיותו חסר הכשרה במלאכת הפיקוד חיפש להבין את המהלכים על בסיס השוואתם לתיאוריות הצבאיות המוכרות מלימודיו בעבר".

בסין;²⁶ פידל קסטרו וצ'ה גווארה בקובה; מנהיגי השבטים באפגניסטאן במלחמתם נגד הפלישה הסובייטית לארצם; מנהיגי מלחמת העצמאות האמריקאית;²⁷ וינגייט²⁸ ומפקדי הפלמ"ח²⁹ והמחתרות בארץ ישראל. בשל הישענותה על שטח ועל אוכלוסייה, הגרילה - הבוחרת בניידות, חמקנות והיעלמות, ביזור, תחבולה, הונאה, הפתעה והימנעות מקרבות הכרעה - מהווה "סטייה" מכללי המלחמה המוכרים. בשל היעדר מרכזי כובד (או שהם אינם גלויים ומובנים),³⁰ הפכו מסעות המלחמה של הצבאות הסדירים-המקצועיים נגד הגרילה לאתגר צבאי מהמעלה הראשונה. צבאות שביקשו לנצח באותה צורת קרב חויבו להשתנות ולהשתחרר מכבלים תורתיים, ובעיקר לשנות את אופן החשיבה, הפעולה והארגון כדי להפוך על פיו את הסדר הקיים.³¹

למרות ההצהרה הדרמטית על השפעתה של הגרילה שהביאה רבים וטובים להטיל ספק ביכולתה של מדינה, בדגש על דמוקרטיה, לנצח את אותה,³² כדוגמת דבריו של הנרי קיסינג'ר בעת מלחמת וייטנאם - "הגרילה מנצחת אם אינה מפסידה".³³ דבריו אלה של מזכיר המדינה האמריקאי דאז טומניס בחובם עולם שלם של מדיניות, אינטרסים, תפיסת עולם, חוק, דעת קהל והשלכות חברתיות ופוליטיות; וגם תפיסה כיצד יש להפעיל את הכוח בצורת לחימה זו.³⁴ אולם לגרילה הלא משתנה והלא מסתגלת היו גם כישלונות כבדים אל מול צבא לומד ומשתנה,³⁵ המשנה את צורת פעולתו ומשפיע על המציאות הביטחונית.³⁶ אולם ההצלחה קשורה גם בתעמולה: מאו בסין, גיאפ בווייטנאם, קסטרו וצ'ה גווארה באמריקה הדרומית, אוסאמה בן

²⁶ טל טובי, גרילה והמלחמה נגדה, מורשתו הצבאית של מאו, כרמל, 2010. מאו דזה דונג העלה על הכתב את ניסיונו ואת לקחי מהלחימה המהפכנית בסין. כתביו הפכו לתורת לחימה אוניברסלית ומקור לחיקוי ולמידה (משנה סדורה) לארגוני גרילה מהפכניים ברחבי העולם.

²⁷ G.W. Anthony James Joes, *Resisting Rebellion*, The University Press of Kentucky, 2004, pp. 1-3. ראו גם: Greene, *Life of Nathanael Greene*, Cambridge, 1871, p. 167. מהן האיכויות הנדרשות ממנהיג גרילה? הדוגמה מונחת בדמותו של פרנסיס מריון, הידוע בכינויו "שועל הביצות", מנהיג גרילה במלחמת העצמאות האמריקאית, שעליו כתב נתנאל גרין, אחד מארבעת הגנרלים של הצבא הקונטיננטלי באותה מלחמה: "בכל איכויותיו הוגשמו תכונות הפרטיזן - ערנות, זריזות, פעילות, אנרגיה, אומץ, חוסר פחד, שליטה עצמית ומשמעת עצמית גבוהה. לעולם ערני ופעיל, מהיר תפיסה, חמקן, דבק ברדיפה אחר אויביו, נחוש וחסר רחמים, ולמרות זאת - אינו עריץ וצמא דם כלפי שבוייו. סך כל יכולותיו במצבי לחץ קיצוניים הצדיקו את כינויו 'שועל הביצות'".

²⁸ שלומי שטרית, ראשונים להעז, פלגות הלילה המיוחדות של אורד וינגייט, ספריית יהודה דקל - המועצה לשימור אתרי מורשת בישראל, 2017, עמ' 49-66; משה גבעתי, ויהי מה, מאיר הר-ציון חייו ופועלו, עמותת הר-ציון, כנרת, זמורה, דביר, 2019, עמ' 90.

²⁹ להרחבה ראו: יצחק שדה, מה חידש פלמ"ח, טאקטיקה בהגנה, ספריית פועלים, 1950.

³⁰ דגלס מקגרור, השתנות תחת אש, פו"ם, המכון לחקר הטקטיקה, משרד הביטחון, 2007 (להלן: מקגרור, השתנות תחת אש), עמ' 101. ראו שם: המערכה על קסובו, עמ' 103-108.

³¹ להרחבה ראו: לסטר גראו ומיכאל גראס, המלחמה הסובייטית באפגניסטן, מערכות, 2005; אייל, מאינתיפאדה למרד; המחלקה להיסטוריה-תוה"ד, לחימת גרילה - הלחימה הסובייטית באפגניסטן, לקחי מפקדים, 1995.

³² Martin Van Creveld, *The Changing Face of War. Lessons of combat from the Marne to Iraq*, Random House, 2007. לדברי ון קרפלד, לא התקשרות מבטאת את הדמוקרטיה, רבים נוטים להאשים אותה ב"חוסר פטריוטיות" כאשר היא מציגה את המלחמה בצורה מגמתית, ו"דמוקרטיה" בדיוק כמו "תקשורת" הפכו כתירוץ לכישלון, בייחוד במלחימה זו שבה בפעם הראשונה ראו האמריקאים בשידור ישיר מעל מסכי הטלוויזיה בבתיהם ללא עריכה וללא צנזורה את המלחמה "האמיתית".

³³ Van Creveld, *The Changing Face of War*; Henry Kissinger, *The Vietnam Negotiations*, *Foreign Affairs* 47, January 1969, p. 214; לדברי ון קרפלד על דברים אלה: "במידה רבה זה נכון לכולם: לבנים או שחורים, שמרנים או מודרניים, סוציאליסטים או קפיטליסטים. זה נכון גם לגבי אמריקאים יראי אל וגם לקהילות אתאיסטים. זה נכון אפילו לגבי הנאצים היהירים, צמאי הדם והגזענים".

³⁴ כמקרה בוחן: ההתלבטות הבריטית כיצד יש להפעיל את הכוח במאבק נגד הצבא האירי הרפובליקני, האיי-אֶר-אֶי בצפון אירלנד, תוך בחינה והתלבטות (ותסכול) מתמדת אל מול החוק, השתנות לאור הנסיבות, ניסוי וטעייה, הליכה על הסף, הכלה וענישה. ראו גם על המלחמה באלג'יריה: אליסטר הורן, מלחמה פראית לשלום, מערכות, 1989.

³⁵ Van Creveld, *The Changing Face of War*.

³⁶ יגאל אייל, האינתיפאדה הראשונה, הטרור הפנימי הפלסטיני, מערכות, 1998 (להלן: אייל, האינתיפאדה הראשונה); על המלחמה בצ'צ'ניה ראו: יגיל הנקין, ננצח או שניעלם, תולדות מלחמת צ'צ'ניה הראשונה 1994-1996, מערכות, 2007 (להלן: הנקין, ננצח או שניעלם); במבצע "חומת מגן" ביהודה ושומרון, מארס-מאי 2002, הצליח צה"ל לעצור את פעילות הטרור, בדגש על מתאבדים, שיצאה משטחי אוי"ש - על ידי פעילות התקפית אשר היוותה שינוי מגמה ביחס לגישתו בשנים שעברו. דיכוי הטרור הפלסטיני ברצועת עזה בשנות השבעים של המאה ה-20; המבצעים נגד דאעש בעיראק, שהביאו לקריסתו. גנרל גיאפ זיהה לקראת סוף 1967 כי הגרילה סיימה את תפקידה, ואם צפון וייטנאם תמשיך בסוג זה של לחימה היא תפסיד במלחמה, בעיקר בשל התאוששות האמריקאים שסיגלו דרכי לחימה חדשות (מסוקים וניידות אווירית) ואמל"ח מתקדם. ראו גם: טל טובי, "הניסיון הבריטי במלחמות נגד גרילה: מלאיה וקניה כמקרי מבחן", מערכות 402, אוגוסט 2005 (להלן: טובי, הניסיון הבריטי במלחמות נגד גרילה).

לאדן ואל־קאעידה,³⁷ מהבולטים בנביאי³⁸ הגרילה ומבשריה, כמו גם חזבאללה, דאעש³⁹ ואחרים, הבינו היטב את מה שגנרל ריצ'רד קלוטרבאק ביטא במילים: "מצלמת הטלוויזיה היא כמו נשק השוכב ברחוב. כל אחד מהצדדים יכול לקחת ולהשתמש בו. אם ממשלות יבינו זאת ועודדו את הפקידים, השוטרים והחיילים לסייע לתקשורת, להשיב על שאלות, יהיה זה יעיל יותר מכל צנזורה או שליטה ממשלתית שיוטלו, ואשר כולם ינסו וגם יצליחו לאגוף אותה".⁴⁰

התעמולה היא המשפיע הגדול על התודעה של החברה ברמה הלאומית,⁴¹ ו"עשיית נפשות" היא המגייס הפנימי הטוב ביותר.⁴² מאז הפך העולם ל"כפר גלובלי", ארגוני הגרילה והטרור עושים שימוש רב בתעמולה, בגיוס ובהפעלת פעילים באמצעות הרשת, ורואים בה הלכה למעשה עקרון לחימה ואמל"ח לכל דבר.⁴³ הגרילה כדרך פעולה היא נשקם של החלשים, הכבושים נגד כובשיהם: הספרדים נגד נפוליון; הבורים בדרום אפריקה נגד האימפריה הבריטית; הסינים נגד היפנים; הטיבטים נגד הסינים; הווייטנאמים נגד הצרפתים והאמריקאים; הפלסטינים נגד ישראל; האפגאנים נגד הסובייטים והאמריקאים. המכבים נקטו שיטות אלה נגד היוונים, תושבי בריטניה הקדמונים נגד צבאות יוליוס קיסר, הצ'ינים נגד הרוסים, האלג'יראים נגד הצרפתים, האינדונזים נגד היפנים, והערבים והיהודים נגד האימפריה הבריטית, ועוד. אך שיטות של גרילה נקטו גם בידי קהילות שהתמרדו נגד משטרים מקומיים מושחתים כדוגמת הפיליפינים,⁴⁴ קסטרו נגד משטרו של בטיסטה בקובה, הטופאמארוס באורוגוואי, הסנדיניסטים בניקרואאה נגד שלטון העריצות של סומוסה ועוד. מכאן, "האפשרות של תנועות מחתרת להתנגד לשלטון באמצעות הפעלת כוח, תלויה בקיומם של גורמים נפגעים ונחוישים בתוך **האוכלוסייה**, שמסיבות שלטוניות־פוליטיות, אתניות, לשוניות, מעמדיות, דתיות או שוני קהילתי אחר, עשויים להירתם ולסייע לתנועת התנגדות כזאת; כמו גם רשות שלטונית מרכזית חלשה שאינה מסוגלת לספק ביטחון, צדק, שליטה ויציבות כלכלית ופוליטית עקבית על פני הארץ".⁴⁵

הצורך לשלב את מאמצי הצבא הסדיר נגד פולש זר עם מלחמת גרילה⁴⁶

³⁷ שאול שי, הגיהאד שלא נגמר... המג'האדין, הטליבאן ובן לאדן, המכון הבינלאומי למדיניות נגד טרור, המרכז הבינתחומי, הרצליה, 2002 (להלן: שי, הגיהאד שלא נגמר), עמ' 131. ראו גם: Mark Owen, *No Easy Day, The Navy Seal Mission That Killed Bin Laden*, Penguin Books, 2013; שלמה גזית, פתאים במלכות: 30 שנות מדיניות ישראל בשטחים, זמורה ביתן, 1999.

³⁸ חלקם, כגווארה, נחשבים נביאי שקר של הגרילה.

³⁹ בינג ווסט, ללא תהילה, עיראק - המערכה על פלוגיה, המעבדה התפיסתית - משרד הביטחון, 2009 (להלן: ווסט, ללא תהילה), עמ' 228-229.

⁴⁰ Clutterbuck, R., *Living with Terrorism*, London, 1975.

⁴¹ כמו גם חזבאללה. על המלחמה בלבנון נאמר: "מלחמה זו תילמד בכל האקדמיות הצבאיות בעולם כצורה חדשה של מלחמה הדורשת הגדרות חדשות וחסרות תקדים בנוגע לצורת הלחימה בה ולדרך בה יש להשיג ניצחון", מתוך: Molly Moore, "Israelis", *Confront, New kind of war*, *The Washington Post*, August 9, 2006, p. a11; דוגמה נוספת לכך היא הפירוש הניתן לתוצאות מלחמת לבנון השנייה, 2006. במלחמת וייטנאם, למרות ההצלחה האמריקאית לבלום את מתקפת הטט של צפון וייטנאם ב-1968, גברו והתעצמו הקריאות, ההפגנות והמאבק להשיב את הבנים הביתה. הצפון הצליח במערכת הסברה מתוחכמת להציג את הכישלון כניצחון, כולל פרסום תמונות של ההשתלטות על השגרירות האמריקאית, ונציגי השלטון תיארו זאת באירוניה: "הו צ'ה מין ניצח את המלחמה בקמפוסים". מאורעות אלה השפיעו ב-31 במאוס 1968 על הנשיא ג'ונסון להפסיק את ההפצצות בצפון וייטנאם, ולא להציג את מועמדותו לתקופת נשיאות נוספת.

⁴² רוברט תומפסון, שלטון ומרדנות - לקחי מלאיה וויטנאם, מערכות, 1967 (להלן: תומפסון, שלטון ומרדנות), עמ' 22.

⁴³ הגיוס באמצעות הרשת הפך ל"לשכת הגיוס" הגדולה מכול והגיע לרמת מיומנות גבוהה של כל ארגוני הטרור והגרילה המוכרים היום (אל־קאעידה, דאעש, חמאס, חזבאללה ועוד). גיוס והפעלה דרך ובאמצעות הרשת הם דרך הפעולה שחיבה את ארגוני המודיעין להשתנות בכל הקשור לניתוח ולאיסוף מידע, צורך שגבר לאחר פיגועי 11 בספטמבר 2001 בארה"ב.

⁴⁴ המתחרת האסלאמית המורוס (Moros) בדרום הפיליפינים ראתה עצמה נציגת המיעוט המוסלמי המבקש להשתחרר מעול הממשל הנוצרי. המרד ושיטותיו הם דוגמה להתעוררות האסלאמית בארצות רבות, שהצמיחה תנועות רצחניות גם בפיליפינים עצמה כתנועת אבו סאייף; ראו גם: "נחתם הסכם מסגרת לכינון אוטונומיה מוסלמית בדרום הפיליפינים", הארץ, 15 באוקטובר 2015.

⁴⁵ Anthony James Joes, *Resisting Rebellion*, p. 4.

⁴⁶ מסקנתו של אנגלס מופיעה אצל: יהודה ואלך, תורות צבאיות, התפתחותן במאות ה-19 וה-20, מערכות, 1977, עמ' 249.

גרילה "משרתת" רעיונות ומשתפת פעולה עם אוכלוסייה, עם מדינת חסות ועם צבא סדיר. בשל היכרותה עם הארץ ועם אוכלוסייתה, יחד עם התמחותה במבצעי חבלה ופשיטה, או בשל אינטרסים⁴⁷ - הפכה הגרילה בעת הצורך את הסיוע לכוחות צבא סדירים למאפיין נוסף של צורת הלחימה הזו. ראינו זאת בלחימת מאו נגד היפנים, או הווייט מין נגד הצרפתים והווייטקונג ככוחות הקדמיים של צבא צפון וייטנאם נגד המשטר הפרו־אמריקאי בדרום וייטנאם, ונגד הצבא האמריקאי עצמו; כמו גם הפרטיזנים בברה"מ ובבלקן במלחמת העולם השנייה. גנרל אל־חריס נסוטיון, שפיקד על דיוויזיית ההלם של הצבא הלאומי האינדונזי, הגדיר זאת כך: "רק באמצעות הצבא הסדיר אפשר להביא את המלחמה לידי הכרעה סופית, ובאמצעות מתקפה אסטרטגית ניתן להביס את כוחותיו של התוקפן [...] הגרילה מסייעת לצבא הסדיר להשיג הכרעה זו על ידי מלחמת התשה, ועל ידי הקזת דמו של האויב בכל מקומות הימצאו".⁴⁸

מאז ערערה לחימת הגרילה את הרעיון הטמון בקומוניזם - כי רק מלחמות העממיות-לאומיות הן בלתי מנוצחות ויובילו למהפכה⁴⁹ - לא היה זה מפתיע להיווכח כי עם סיומה של המלחמה הקרה והסרת האיום הגלובלי, לא אבד הכלח על מלחמות הגרילה, אלא להפך. ברור שקריסתן של אידאולוגיות והתפוגגותן של תחרות מסוכנת בין מעצמות על לא הפחיתו במאום את העימותים בעולם השלישי, ולא בעולם שבו לא הושגו פתרונות מדיניים, ולא בעולם שבו קיימים פערים אדירים בין עניים לעשירים, ולא בעולם שבו הדת מבקשת לשנות סדרי עולם ושלטון. המאה ה־21 הביאה עימה שינוי: כמעט שפסקו המלחמות הקומוניסטיות לשחרור לאומי,⁵⁰ אך לחימת הגרילה לשחרור לאומי על רקע אחר לא פסקה, ואף התרחבה: מקולומביה לאלג'יריה, מנפאל לטורקיה, מסרילנקה לסודאן, קשמיר וקוסובו, צ'צ'יניה, עיראק וסוריה, לבנון, רצועת עזה והגדה המערבית וישראל. התנגשויות הגרילה בקשמיר העמידו את פקיסטאן והודו לא אחת לפני עימות גרעיני, והאפשרות של השתלטות חוזרת של הטליבאן על אפגניסטאן וההשפעות על שכנתה עלולה אף להחמיר את הסכנה הזאת.⁵¹

קבוצות אתניות רבות - כמו הבאסקים, הצ'צ'ינים, הקשמירים, הכורדים, הפלסטינים, השיעים בלבנון, האויגורים בסין, המורוס בפיליפינים ואחרים - ממשיכות לדרוש מדינה עצמאית או זכויות מיוחדות, ולהילחם על כך.

רבים שנולדו והתבגרו בתקופת המלחמה הקרה נטו לראות בגרילה דבר הלקוח מהמשנה הקומוניסטית; אולם במהלך ההיסטוריה - מלוכנים, שמרנים, לאומנים ותנועות אחרות, כולל ובעיקר דתיות, היו מעורבות בלוחמת גרילה. עם התנועות האלה ניתן למנות את מרידתו של יהודה המכבי (165 לפנה"ס), וְרְקִינְגְטוּרִיקִס והגאלים נגד רומא (52 לפנה"ס), ואת העימות הספרדי עם רומא (170 לפנה"ס), כאשר הספרדים נקטו טקטיקה של גרילה שבה היו מיומנים מאוד.

⁴⁷ כדוגמת מעורבות חזבאללה בלחימה בסוריה לצד משטר אסד הנתמך בידי איראן; מעורבות שגבתה מחיר כבד מהארגון (כ־3,000 הרוגים ומספר גדול של פצועים).

⁴⁸ הרקבי ורובינשטיין, על הגרילה, עמ' 56-57; אל"ם (במיל"י) שמואל סמו ניר, העימות המוגבל, תוה"ד (פרסום פנימי), יולי 2002. על פי סמו, הוגעה = התשה.

⁴⁹ בתשובות לשאלות העריך מומחה סובייטי את מצב המלחמות הלאומיות וסיכוייהן: "האם קיימת סבירות למלחמות כאלה? כן, יש. האם מרד מסוג זה צפוי להתרחש שנית? כן. מה גישתו של המרקסיזם לסוג כזה של מלחמות? המרקסיזם רואה אותן בחיוב, מאחר שהן מכוונות נגד משטרים מושחתים, ראקציונרים, ונגד קולוניאליזם. הקומוניסטים תומכים בלב חפץ וללא הסתייגות רק במלחמות מסוג זה".

⁵⁰ להרחבה ראו: תומפסון, שלטון ומרדנות.

⁵¹ ידיעון מכון חץ, 7 ביולי 2019; "המלחמה שלא מדברים עליה", מאמר המערכת של ניו יורק טיימס, 11 במאי 2019; שי, הגיהאד שלא נגמר...

T Ben Tarnoff, "Weaponised AI is coming. Are algorithmic forever wars our future?," *The Guardian*, October 2018
"ביום השנה ה-17 לפיגועי 11 בספטמבר 2001 חל גם ציון דרך חדש: כוחות אמריקאיים נמצאים כל כך הרבה זמן באפגניסטאן, עד שתינוק אשר נולד אחרי הפיגועים כבר מבוגר דיו להילחם שם. בחורים אלה יכולים לשרת בשישה מקומות אחרים שבהם ארה"ב נמצאת במצב מלחמה מוצהר, שלא לדבר על 133 מדינות שבהן כוחות מיוחדים ביצעו משימות רק במחצית הראשונה של 2018. מתברר שהמלחמות של 11 בספטמבר נמשכות ללא קץ".

מכאן, לוחמת גרילה איננה תופעה אידאולוגית-פוליטית ייחודית לתקופה או למקום ולתרבות מסוימת. זו שיטת לחימה העונה על הקסר הקלאוזביצי: **אם לקהילות** הייתה יכולת להעמיד צבא סדיר-מקצועי-חמוש ומאומן היטב כדי להשיג את מטרותיהן הפוליטיות, הדתיות ועוד, הן היו מעדיפות **הכרעה מאשר התשה**. כלומר **הבחירה** בסוג הלוחמה חשוב ומהותי לעיתים כמו הלחימה עצמה. **"אתה לא יכול לבחור את שדה הקרב שלך אלוהים עושה זאת בשבילך; אבל אתה יכול לקבוע את הנורמות במקום בו נורמה מעולם לא נקבעה"**.⁵²

אז מהי הגרילה?

מאחר שבימי קדם הייתה הלחימה בעיקרה בין כוחות לא סדירים ובשיטה של לוחמה לא סדורה, הייתה הגרילה **למוגדרת** רק לאחר שהתפתחה הלוחמה הסדורה. קלאוזביץ,⁵³ לדוגמה, סיווג שנשא את הכותרת **"לוחמת העם"**. הדוגמה להצלחה שהוא ראה לנגד עיניו הייתה ספרד. מבחינתו, הגרילה היא **הגנה ברמה האסטרטגית**.⁵⁴

קלאוזביץ מנה חמישה תנאים כלליים להצלחתה של הגרילה:⁵⁵

1. יש לערוך את המלחמה בפנים הארץ בלבד (לחימה בקווים פנימיים).
2. לא ניתן להכריע בה על ידי מכה ניצחת אחת.
3. זירת הלחימה חייבת להשתרע על פני שטח ארץ גדול.
4. האופי הלאומי חייב לתמוך בצורת לחימה זו (אוכלוסייה – הלחימה הפרטיזנית⁵⁶).
5. על השטח הטופוגרפי להיות מתאים.

לכן הוא קבע כלל:⁵⁷

מכאן שפעולותיהן המבצעיות של קבוצות הגרילה חייבות להצטמצם לדקירות, פשיטות ומארבים, כמו גם להגן על נקודות חשובות להן. ביחסי הכוחות - על הגרילה להציב כאסטרטגיה לוחם אחד נגד 10; אך כטקטיקה - 10 לוחמים אל מול לוחם אחד של האויב. המעבר מלוחמה סדירה למלחמת גרילה בלט במלחמה הספרדית. שם, הקרב הסדור האחרון של הספרדים היה ב-19 בנובמבר 1809 (אוקאנה), ולאחר אותו יום נמהר עבורם, הם עברו ללחימה היחידה ה"טבעית" שעמדה לפנייהם - הגרילה. המעבר מצביע על התמוטטות השלטון המרכזי והמעבר לפריפריה ועל חוסר ברירה: הם בחרו בנשקו של החלש אך הנחוש להילחם.

Crane Nathalia, "The Singing Crow and Other Poems", from *The Colors*, 1926. ⁵²

⁵³ סא"ל דיויד סולומון, "קלאוזביץ, העם החמוש והלוחמה הזעירה", מערכות 411, פברואר 2007 (להלן: סולומון, קלאוזביץ).
⁵⁴ המלחמה בספרד סייעה לקלאוזביץ לגבש את דעתו, לפיה הגרילה היא אחד ממאפייני קרב ההגנה. במכללה הגרמנית שבה לימד (1810-1811) קורס בשם "מלחמה קטנה", הוא טען כי גם הפרוסים חייבים לנקוט אותה במלחמה נגד נפוליון, למרות הקורבנות האזרחיים הצפויים (פרי מסעות נקם).

⁵⁵ סולומון, קלאוזביץ.
⁵⁶ פעילות הפרטיזנים הצליחה לשבש ולהטריד את הגרמנים. ב-14 במאי 1941 פרסם וילהלם קייטל את "צו השיפוט הצבאי", אשר נתן גושפנקה לפשעי המלחמה של הוורמאכט נגד האוכלוסייה האזרחית בארצות הכיבוש, תחת האצטלה של לוחמה בפרטיזנים. במסגרת זו ביצעו הן כוחות הוורמאכט והן כוחות אס-אס מעשי טבח באוכלוסייה האזרחית. על פי הוראותיו של קייטל, יש "לחסל ללא רחמים" את ההתנגדות האזרחית ולהשתמש ב"אמצעים קיצוניים עד השמדתם". הצו היה מנוגד לחוקי המלחמה ואיפשר לגרמנים לנהל "קרב השמדה" תחת כסות של לוחמה בפרטיזנים. חיילים גרמנים שוחררו מאחריות אישית לפשעים שביצעו. משמעות הפקודה "לעקור מן השורש" את העומד נגד הוורמאכט הייתה גם רצח יהודים. ב-8 ביולי 1941 אמר היינריך הימלר בשיחה עם אנשי אס-אס בביאליסטוק: "כל יהודי נחשב לפרטיזן באופן עקרוני". בשנת 1942 הוסלמה רמת האלימות בין הפרטיזנים לוורמאכט, שהתחיל לרצוח גם את מי שנחשבו "מסייעים לפרטיזנים" או חשודים ככאלה. יתרה מזו, מכיוון שעברה כמעט שנה מאז קרא סטלין לפעולות פרטיזנים נגד הגרמנים (ביולי 1941) ועד לתקופה שבה התארגנו יחידות פרטיזנים אפקטיביות, ניתן לומר שהייתה "לוחמה נגד פרטיזנים ללא פרטיזנים" ברבים מן המקרים.

⁵⁷ הנקין, ננצח או שניעלם, עמ' 13; שם מצטט המחבר את ההיסטוריון מרטין ון קרפלד בספרו "השתנות המלחמה" מ-1991: "היקום הקלאוזביצי הופך במהירות מיושן ואינו יכול יותר לספק לנו מסגרת מתאימה להבנת המלחמה". מאחר שתפיסת שטח ושליטה בו היא אחת ממהויות המלחמה, והדרך להמשכה באמצעים מדיניים, לפיכך, על פי ון קרפלד, מתקיימות מלחמות שאין להן כל קשר לטריטוריה, כגון: מלחמות של שגאה אתנית, מלחמות על יבולים, מלחמות דת; כולם סוגי סכסוכים שהתאוריה הצבאית של קלאוזביץ אינה מסוגלת להסביר נכוחה.

האויב, הצבא הגדול (La Grande Armée) של נפוליון, ידע להביס צבאות בקרב סדור; שם באו לידי ביטוי כל יתרונות המצביאות של נפוליון והצבא המאומן והמצויד שלו. בפעם הראשונה ניצבו המצביא המהולל וצבאו המנצח מול הדילמה המאפיינת את הא-סימטריות בלחימה שבין צבא לגרילה: **באין יעדים ובאין אויב סדור - אין יכולת להביא לידי ביטוי את הצבא העצום ועתיר הניסיון.**⁵⁸

בשלהי המאה ה-19 ובראשית המאה ה-20 נערכו עימותים בין האימפריה הבריטית למתיישבים הבורים,⁵⁹ שהקימו רפובליקות עצמאיות בדרום אפריקה וביקשו לשמר את עצמאותן מול שאיפות ההתפשטות הבריטיות. בדומה לספרדים, בחרו המתיישבים בנשק הגרילה מול האנגלים; זאת, רק לאחר שהובסו בקרב סדור, ולמרות מחיר הלחימה הכבד.⁶⁰

בלוחמת גרילה יש בעיית מינוח:⁶¹ **היכן בדיוק למקם אותה?** יש הממקמים אותה למעלה, בין המלחמה הרגילה למלחמה הטוטלית. אולם בין צורות הקרב המוכרות, הניסיון ההיסטורי מצביע כי הגרילה משתייכת לצורת הלחימה "עימות מוגבל" אף שמסיבות רבות, ובעיקר "היעלמותה" (הזמנית?) של המלחמה הקונוונציונלית, מדינות וצבאות מתייחסים אליה כאל מלחמה סימטרית לכל דבר (האויב העיקרי). מכאן שהיא קודמת, מלווה או מזנבת אחרי סיומה של המלחמה הרגילה (עיראק, לבנון, ארץ ישראל ווייטנאם).

כאשר אין בהירות נוצרים מושגים,⁶² וריבוי מושגים יוצר בלבול. מאחר שלמושגים ולהגדרות יש חשיבות רבה בזיהוי התופעה, בהבנתה ובהתמודדות עימה, **רצוי להמעיט בהם.** גם מדינת ישראל "חוטאת" ומשתמשת במונחים שונים בעיקר בשל מניעים פוליטיים. הכרנו מסתננים, חבלנים וכיו"ב; לא נתקלנו **בלוחמי חופש, לוחמי גרילה וכיו"ב**, מאחר שמושגים אלה מבטאים התייחסות ומסר פוליטי-מדיני. אולם על צבא להתייחס אל הכוחות הפועלים נגדו על פי קנה מידה מקצועי בלבד.

לשם המחשת ריבוי המושגים, אנו מכירים: **לוחמת גרילה, מלחמת גרילה, מלחמת גרילה מהפכנית, לוחמת פרטיזנים ולוחמה זעירה. אנו מכירים גרילה הגנתית**⁶³ כדוגמת הלחימה הספרדית בנפוליון, האינדיאנים נגד המתיישבים האמריקאים, האמריקאים נגד הבריטים במלחמת העצמאות של ארה"ב, הבורים נגד הבריטים (1899-1902), האתיופים נגד האיטלקים, הפרטיזנים באירופה נגד הגרמנים,⁶⁴ הלחימה בארץ ישראל, בצ'צ'ניה, באפגניסטאן ובלבנון.

אנחנו מכירים גרילה במגמה התקפית (משולבת גם בהגנתית) – לורנס איש ערב, מאו בסין, החמאס והג'יהאד האסלאמי בעזה, חזבאללה בלבנון והחונתיים בתימן. אנחנו מכירים את השילוב בין **גרילה לטרור כפי שהדבר בא לידי ביטוי בגרילה העירונית.** הניסיון האוניברסלי מוכיח, כי ארגון גרילה פונה לטרור (בייחוד העירוני) המנוגד לתפיסתו האידאולוגית, הטקטית והאסטרטגית בעת מצוקה הנובעת מחוסר סובלנות ומחוסר הצלחה לקדם את מטרותיו; או מכיוון שהוא נרדף ונמצא בסכנה קיומית ומאבד את האמון בקרב האוכלוסייה המשתפת, לדעתו, פעולה עם אויביו.⁶⁵

הפער העצום במושגים ובפירושים ביחסים שבין מדינה לארגון גרילה-טרור אידאולוגי, דתי, פוליטי או מדיני צבאי למחצה - מקורו בכך שרווח והפסד אינם נמדדים בערכים מדינתיים ומוסריים אוניברסליים. מכאן, כאשר מדינה בוחנת את הנזקים שנגרמו לאויב ומשליכה זאת כתמונת ראי על עצמה, קיים סיכוי

⁵⁸ הגרילה בספרד ריתקה כ-300,000 חיילים צרפתיים, שלא הצליחו לדכאה.
⁵⁹ מתיישבים איכרים שמוצאם בהולנד, צרפת וגרמניה, פרוטסטנטים באמונתם, שהתיישבו בדרום אפריקה החל במאה ה-17.
⁶⁰ במלחמת הבורים השנייה (1899-1902), המעבר ללחימת גרילה התבצע לאחר שהאימפריה הבריטית השתלטה על שטחי הבורים.
⁶¹ היחידות הבוריות, שכונו קומנדו, הסבו אבדות כבדות לאנגלים, ואלה גמלו בפשעי מלחמה נגד האוכלוסייה.
⁶² לידל הארט, מלחמת גרילה הלכה ומעשה, עמ' 25: "תת מלחמה, הממוזגת (בתרכובות שונות) תעמולה, טרור ומלחמת חבורות [...] 'מלחמה אפורה', 'מלחמה בין השמשות', 'המלחמה החתרנית' וכיו"ב.
⁶³ הרכבי ורובינשטיין, על הגרילה, עמ' 24-26.
⁶⁴ עמר ברטוב, צבאו של היטלר, דביר, 1998, עמ' 69, 81.
⁶⁵ אייל, האינתיפאדה הראשונה; ראו גם: אמ"ץ-תוה"ד, תצפית - הלחימה במרחב עירוני צפוף, הקרב על מוסול – מבצע "מהלומת העיטי", 2018.

סביר שתטעה בפירוש ובהבנת לקחיו של האויב. כתוצאה מכך עלולה הערכת המצב שלה להתבסס על הנחות יסוד שגויות. אם נוסיף לכך חשדנות הדדית קיצונית – התוצאה תהיה החרפה הדדית של הפעולה הצבאית.

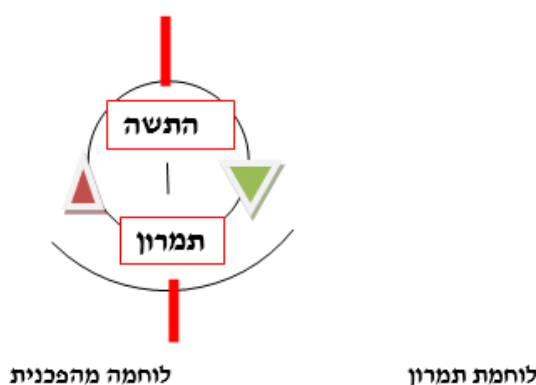
האבולוציה של הגרילה

התפתחות נוספת של הגרילה היא בשילוב הגנה והתקפה, או במעבר מהגנה להתקפה כחלק מלחימת הגרילה הכוללת. מכאן שאופי הלחימה טמון בגורמים הבאים:

1. אופי הארץ (עצמאות בארץ כבושה, קהילה בתוך מדינה וכיו"ב; תמיכת האוכלוסייה).
2. בחירת היעדים הפוליטיים (מהפכה, "מגן הארץ", בשורה מהפכנית).
3. הגאוגרפיה.
4. אופי הפעולות (מקום, נפח, כמות, ניידות, עוצמה והפתעה).

הצלחות לוחמת הגרילה הביאו לשינוי בתפיסת המלחמה, ולרצף התורות נוספה תורת הלוחמה המהפכנית. על פי ריצ'רד סימפסון, השואב את השראתו ממאו, מלחמת התמרון/ניידות והלוחמה המהפכנית מתלכדות בקוטב הנגדי לרצף ההתשה.

רצף ההתשה והתמרון⁶⁶

מאפייני הלוחמה הזעירה⁶⁷

בשנת 1937, בעת המלחמה בין סין ליפן, גייס מאו דזה דוג את התנועה שלו למלחמה משותפת יחד עם אויבו הגדול – צ'יאנג קאי שק. הוא טבע את העיקרון: "יש שלושה אופני-שיתוף בין מלחמת-הגרילה ובין מבצעי הצבא הסדיר: השיתוף האסטרטגי, השיתוף המערכתי והשיתוף הטקטי. התפקיד שממלאות פעולות הגרילה בעורף האויב, בכללותן, במגמה להחליש את היריב, לרתק את כוחותיו ולפגוע בדרכי האספקה שלו, ההתלהבות שהן מעוררות הן בקרב החיילים הסדירים ובאוכלוסיית המדינה כולה – כל אלה יחד מהווים את הסיוע הניתן למבצעי הצבא הסדיר ע"י פעולות גרילה בקנה מידה אסטרטגי".⁶⁸ דוגמה לכך ראינו במהלך המלחמה בווייטנאם, בפעולותיו של לורנס איש ערב במלחמת העולם הראשונה, ועם סיום המלחמה בעיראק

⁶⁶ ריצ'רד סימפסון, מרוץ אל העתיד, מערכות, 1999, עמ' 381-383.

⁶⁷ לידל הארט, מלחמת גרילה הלכה ומעשה, עמ' 25: "המושג 'מלחמה זעירה' הוגדר ברורות עוד לפני כ-110 שנה ע"י קלאוזביץ, כשלנגד עיניו היו הגרילה בספרד ב-1808-1813, והפרטיזנים ברוסיה ב-1812 – אלה ואלה נגד הכובש של צרפת".
⁶⁸ ואלך, מאו, כתבים נבחרים, כרך II, הוצאת עמיקם 1957, עמ' 282.

של סדאם חוסיין, כאשר הגרילה והטרור הסוניים והשיעיים שחקו עד דק את הישגי הניצחון האמריקאי.⁶⁹ בשנים שלאחר מלחמת העצמאות, הקים וטיפח הצבא המצרי את קבוצות הגרילה, הפדאיון הפלסטיני, מתוך מטרה לחדור לישראל, לבצע פעולות גרילה וטרור ולאסוף מודיעין. בכך הפכו המצרים את השאיפה של ערביי ארץ ישראל להשיב לעצמם את מה שנגזל מהם במלחמה, ובה בעת להתיש את צה"ל במשימות ביטחון שוטף, לפעולות שישרתו אותם במלחמה עתידית מול ישראל.⁷⁰

בשל כך צורת הקרב גרילה היא דרך פעולה לבנות כוח צבאי ("צבא גרילה") ואזורים "משוחררים".⁷¹

"יחידות הגרילה, בבצען משימות קונקרטיים רבות, כגון מעשי חבלה וערעור העורף, צריכות להצטמצם בקרבות התשה [...] כאשר התנאים יהיו כשרים לכך (עליהן) להשמיד את כוחות האויב, כדי להביא להתשתם".⁷²

גרילה היא דרך לחימה איסימטרית לשני הצדדים הלוחמים, אך קשה במיוחד לארגון הגרילה. דרושה מידה רבה של הניעה (מוטיבציה), נחישות ותמיכה כדי להמשיך ולהילחם; ואלה הבולטים בהם: תמיכת האוכלוסייה הכפרית והעירונית.

היכולת לקיים מלחמה ממושכת (מנהיגות, לוחמים, אמל"ח, התחדשות עתודות).

פטריוטיות – אידאולוגיה - עילה.

בלחימת הגרילה אנו מבחינים בשתי מגמות מרכזיות: **פגיעה ביריב והימנעות** מלהיפגע. במילים אחרות: לוחמים, מודיעין ותכנון, יכולת תמרון, נייחות, תחבולה, ריכוז כוחות לנקודת התקיפה, הפתעה והימנעות מקרבות אבודים הם תנאים הכרחיים לפגיעה בכוחות האויב ולהישרדות.⁷³

בשל חולשותיה הטבעיות מול האויב המוצהר שלה, שואפת הגרילה כדרך פעולה להימנע מלהגיע לקרב הכרעה מול האויב שנגדו היא נלחמת.⁷⁴ כאמור, בכך נעוץ ההבדל העמוק בין לחימת גרילה למלחמה קונוונציונלית: אין סימטריה בדרכי ההתמודדות. אולם כסייג, הארגון משתנה כאשר פני המלחמה משתנים. דוגמה לכך היא נסיגת צה"ל מרצועת הביטחון כאשר הסתיימה הלחימה השלישית על דרום לבנון (2006), וחזבאללה נאלץ בתוקף ההסכמים (החלטת מועצת הביטחון של האו"ם 1701 מ-12 באוגוסט 2006) לוותר על השטח, אולם הוא דבק ביעדיו האידאולוגיים, הפוליטיים והמדיניים.⁷⁵ הארגון המשיך לראות בישראל אויב, וכדי לתת תוקף למטרותיו ולהתאימן לנסיבות החדשות, הוא נאלץ לשנות את מבנהו מקצה אל קצה.⁷⁶

גרילה וטרור

מעגל הטרור, הגרילה וההתקוממות העממית

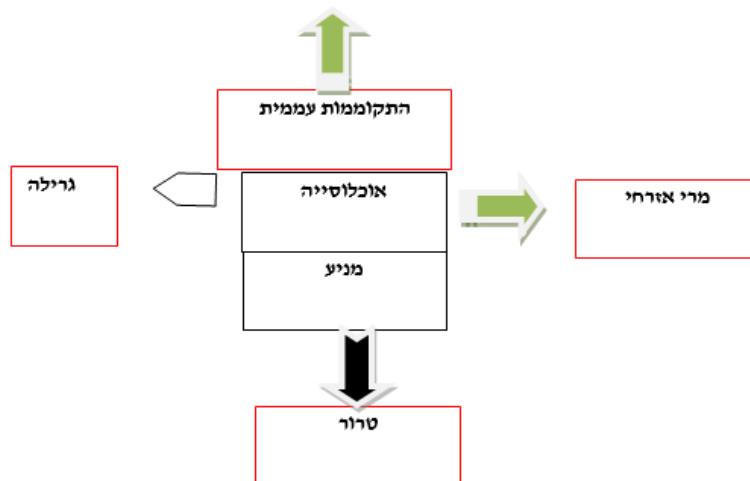
⁶⁹ The U.S. Army and the Battle for Baghdad, *Lessons Learned – And still to be Learned*, Rand corporation, 2019.
⁷⁰ דוד טל, תפיסת הביטחון השוטף של ישראל, המרכז למורשת בן גוריון, 1998; מוטי גולני, תהיה מלחמה בקיץ, מערכות, 1997, עמ' 15-24, ציטוט מתוך הספר, עמ' 31, דברי דיין בתגובה למבצע "חץ שחור", 28 בפברואר עד 1 במארס 1953: "כך הגיב צה"ל על חשבון ארוך שהיה לנו עם המצרים".

⁷¹ לדוגמה: הקמת הצ"ף – צבא השחרור הפלסטיני שפעל נגד ישראל וכנגדו פעל צה"ל בירדן במבצע "תופת" (כראמה) 1968, ובלבנון (אליו עבר מירדן ב-1970), במבצע "ליטאני" 1978, ובמלחמת "שלום הגליל" 1982.

⁷² הרכבי ורובינשטיין, על הגרילה, עמ' 203.
⁷³ לורנס, שבעה עמודי חוכמה, עמ' 172: "למורדים הפעילים היו המעלות של שמירה על חשאיית ושליטה עצמית והתכונות של מהירות, סיבולת ועורקי אספקה עצמאיים".

⁷⁴ שם. כדבריו של לורנס איש ערב: "המלחמה הערבית צריכה להיות מלחמת אי-מגע - להכיל את האויב באמצעות השקט המאיים של מדבר ענק ולא מוכר, ולא לחשוף את עצמם עד רגע ההתקפה. התקפה זו תכוון לא נגד אנשיו כי אם נגד חֲמֶרְתוּ, היא לא תחפש לפגוע בעוצמתו העיקרית או בתרופתיו, אלא בפריט החומרה הנגיש ביותר".

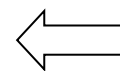
⁷⁵ חוות שבעא וסיוע לפלסטינים.
⁷⁶ אביעד, בניין הכוח של חזבאללה, עמ' 15-18.

מקרא:

תמיכה מלאה

תמיכה חלקית

יש מניע (יכולת) – אין צורך בתמיכה מלאה

הגרילה שונה בדרך כלל מהטרור ביעדים ובמאפייני הפעולה. תמצית לוחמת הגרילה היא לפגוע בצבא האויב; לחפש נקודות תורפה כגון מוצבים מבודדים, שיירות, פעולות צבאיות החוזרות על עצמן (שגרה: תנועה בצירים קבועים, תרגולות קבועות, מארבים במקומות נצפים וכיו"ב), לפעול נגדם במטרה לגרום נפגעים, להטיל מורא ולשבש את קווי האספקה (רצועת הביטחון בדרום לבנון, עיראק, אפגניסטאן, אלג'יריה, צ'צ'ניה).

הניסיון ההיסטורי מצביע כי אויב הגרילה הוא הצבא או הזרוע הביצועית המרכזית של השלטון (כמו משטרה), ואילו הטרור אינו בוחל ביעדיו האזרחיים, ומטרתו לשבש את סדרי החיים, לזרוע מוות ופחד בלב האוכלוסייה האזרחית ולתקוע טריז בין השלטון לאזרחיו ובאמצעותו לקדם מטרות פוליטיות, חברתיות או דתיות. לאזור הפעולה של הגרילה יש משמעות רבה. הטרור הוא בדרך כלל עירוני והגרילה על פי רוב בוחרת כשטח פעולה את האזור הכפרי (פני השטח ככלי נשק).⁷⁷

אולם תנועות גרילה נוטות לפנות אל **דרך הטרור** כאשר הן נמצאות במצוקה קיומית.⁷⁸

"אין שאלות לגבי הטרור, הכול ברור. יהיה טרור היה טרור".⁷⁹

⁷⁷ לנושא הגרילה העירונית הוקדש פרק נפרד.

⁷⁸ שי, ציר הרשע, עמ' 67-73.

⁷⁹ רא"ל משה יעלון, דיון מטכ"ל 2003.

טרור: פעולה אלימה של קבוצות קטנות המכוונת באופן מודע להפחדה. לפיכך, המאפיין העיקרי של טרור - נקיטת אלימות לצורך הפחדה והטלת אימה על הרוב כיעד הפעולה, באמצעות פגיעה בחפים מפשע. המאפיין העיקרי של טרור הוא גם המבדיל המרכזי בין טרור לגרילה: בטרור יש הפרדה בין קורבנות האלימות ליעדי האלימות. בגרילה, קורבנות האלימות הם חלק מיעדי האלימות (באי כוחו של השלטון). המטרה המרכזית של טרור היא, כאמור, הפחדה, הטלת אימה ושיבוש מהלך החיים הרגילים; המטרה העיקרית של גרילה היא התשת כוח הרצון ושחיקת הנחישות של האויב.

"כאשר יצאתי להרוג את רס"ן איוון טומבס, יצאתי להרוג לובש מדים של ה-UDR. מה שתוכנית הטלוויזיה הראתה בבתינו, הבהיר לי שאתה לעולם לא יכול להרוג לובש מדים, אתה יכול להרוג רק יצור אנוש. היה עלי להתעלם מתכונותיו ומאיכויותיו האנושיות של איוון טומבס כדי להיות מסוגל להרוג אותו. כאשר ראיתי בתוכנית את משפחתו, ראיתי שצניעותו ומידותיו הטובות שרדו עמם. אנשים נחמדים אלה חיזקו בי את התקווה לעתידה של הארץ הזו שלי. אני אשא עמי עד יום מותי את הסבל שגרמתי להם - ולקרובים אחרים של קורבנותיי. אני מצטער מעומק ליבי על חלקי בכל אותן מיתות".⁸⁰

"הטרור, תמיד מביס את עצמו; לכן - ההגיון של האסטרטגיה הוא לחלוטין חסר תועלת, בניסיון להבין את הטרור. שלא כמו בגרילה, מלחמה סדירה, מהפכה, הפיכה - וכל צורה אחרת של שימוש בכוח, המיועד להשגת מטרה - הטרור אינו אלא צורה אלימה של ביטוי עצמי או הגדרה עצמית, מעין גרפיטי הכתוב בהרס ובדם, רציונלי כמו תעמולה באמצעות המעשה [...] אך אין הוא יכול להשיג ניצחון, בשום צורה: לא כניעת אויבו, לא כיבושו הפיזי, ולא ויתורים שנשחטו ממנו. להפך: הטרור סופו לפגוע ביעד, אשר הטרוריסטים טוענים כי הוא התכלית שלהם; ההבדל הוא רק במידת הנזק, למן תדמית ציבורית פגומה קשות ועד חיסול בוטה. התוקפים ב-11 בספטמבר היו איסלאמיסטים, אשר מאמינים בשימוש בכוח כדי להמיר את דתן של ארצות שלמות אל האיסלאם; לכן - האידיאולוגיה האיסלאמיסטית היא אשר תשלם את מחיר הטרור שלהם, בתבוסה והשפלה".

אדוארד לוטוואק, **אסטרטגיה של מלחמה ושלום**, 2002

לחימה במרחב האורבני

"The worst policy is to attack cities. Attack cities only when there is no alternative".⁸¹

"המרחב האורבני הוא המקום בו - יותר מבכל צורת קרב אחרת - מיטשטשת הזהות בין הגרילה לבין

הטרור".⁸²

⁸⁰ Eamon Collins, *Killing Rage*, London, 1997. איימון קולינס נולד ב-1954 באירלנד למשפחה שחיה דורות באזור קמלו ליד ניוירי. הוא עזב את האיי-אר-אי, שם שירת כמתנקש, לאחר המאורעות המתוארים בספרו. לאחר פרסום הספר והראיונות בטלוויזיה, המשיך איימון לחיות באזור הלאומני של ניוירי ודיבר בגלוי על אלימות הארגון ועל השלום השביר בצפון אירלנד. הוא נרצח בשעות המוקדמות של 27 בינואר 1999, בשעה שטייל עם כלביו סמוך לביתו. ראו גם הביקורת על ספרו: גרי מוריארטי, אייריש טיימס, 28 בינואר 1999. ספרו של איימון קולינס הוא הדין וחשבון ההרסני ביותר שיש בידינו על שהתרחש בתוך שורות האיי-אר-אי במהלך שנות "המאבק המזוין". קולינס חשף את הבנליות, הבורות והאכזריות החולנית של אנשים קטנים, שהאירועים הצמיחו. פינטן אויטול, האינדיפנדנט של יום ראשון, 31 בינואר 1999: "אם יש שם בחוץ מהפכנים יושבי כורסה שעדיין מאמינים שהאיי-אר-אי הוא צבא שחרור הנלחם עבור חופש בשמם של הקתולים הרומים המדוכאים של צפון אירלנד, עבורם הספר הזה יהיה מכה קשה על הראש". פייננשיאל טיימס: "מקור ביטחוני בכיר תיאר את הספר 'להרוג בזעם' כספר החשוב ביותר על שיטות טרור שהתרחשו באולסטר, יותר מדור [...] הוא מתאר את האיי-אר-אי כארגון אכזרי, פנטי, שמעשי הרצח שלו הם ללא הבחנה כשל קנאים כיתתיים צרי אופקים".

⁸¹ *The Art of War by Sun Tzu* Griffith, 1982, p. 78
⁸² יגאל אייל, הרצאה.

”בסופו של דבר, לוחמי אל-קאעידה והטליבאן התפזרו ונמוגו באזורים הכפריים”.⁸³

”זו הייתה צורת קרב חדשה, שהתנהלה כולה על חורבות החיים האזרחיים”.⁸⁴

לדברי קרלוס מרגילה, איש הגרילה העירונית הוא מי ש”מכיר היטב את השדרות, את הרחובות, את הסמטאות, את מוצאיהם ומבואותיהם של המרכזים העירוניים, את השבילים וקיצורי הדרך, את המגרשים הריקים, את המעברים התת-קרקעיים, את הצנרת ומערכות הביוב. [הוא] עובר דרך שטחים לא מקובלים וקשים, שאינם מוכרים למשטרה, במקומות שניתן להפתיע אותה במארבים קטלניים או ללכוד ולשבות אותם בכל רגע”.⁸⁵

העולם המודרני הפך לעולם של ערים גדולות, והנדידה מהכפר אל העיר היא תופעה עולמית. לאחר שקיעתה של רומא, נדרשו 500 שנה כדי שיעיר שאוכלוסייתה של עיר כדוגמת לונדון תגיע למיליון נפש. בשנת 1900, כ-5% מאוכלוסיית העולם התגוררו בערים שגודלן מעל 100,000 תושבים; בשנת 2000 המספרים האלה גדלו ב-45%. התפוצצות והתגודדות האוכלוסייה בערים, מרביתן באזורים המפותחים פחות על פני כדור הארץ. 60% מ-400 ויותר ערים שמספר תושביהן עולה על מיליון נפש, נמצאים בעולם השלישי.⁸⁶

המגמה של הצרת בסיס המהפכה ממלחמת מעמדות ללוחמת גרילה, מהתקוממות מזוינת מרובת משתתפים כמהפכה של מאו, לגרילה מהפכנית מעוטת משתתפים כקסטרו, גווארה, דאעש ואל-קאעידה – מגיעה לשיאה ברעיונות של גרילה עירונית. החל בשנות הארבעים של המאה ה-20, בשל הסלידה של האוכלוסייה מהטרור ללא הבחנה, הייתה הגרילה העירונית למושג מכובד; זו צורת מאבק הנתפסת כלחימה ישירה על מקורות הכוח הנמצאים בעיר, גם בשל כישלונה של המהפכה הכפרית הרחוקה ממוקדי הכוח, מתשומת ליבה של התקשורת ובשל כך מליבם של מקבלי החלטות. בעיר נמצאים אותם גורמים שיבינו את משמעות המהפכה וגם ייטלו בה חלק – האינטלקטואלים, הצעירים, העניים והחולמים על השינוי. בעיר, האויב הוא המשטרה ולעיתים (במקרי חירום) הצבא, ולכן זה לא גרילה נטו – הגדרת המאבק נעה בין גרילה לטרור. ובאין הבחנה בין היעדים, ושמירה קפדנית פחות על ”טוהר” הלחימה – ההגדרה קרובה יותר לטרור.⁸⁷ בשל סיבות אלה בחר גם הלח”י את העיר כמקום המאבק, ויצחק שמיר קרא לצורת הלחימה של הארגון ”גרילה עירונית”;⁸⁸ שם מכובד יותר מטרור, ויש בו גם מידה רבה של צדק.

ארגוני הגרילה הדרום-אמריקאיים ראו בעיר את מושבם של המדכאים וגם מרכז של תקשורת, כלכלה ותשומת לב עולמית. בשל כך הפכה הגרילה העירונית לשופר המהפכני – דרך לעורר את האוכלוסייה, ולאמצעי החשוב ביותר במאבק בשלטון. לדעתם, כפרדוקס, אנשים העומדים בפני איום ממשי על אובדן הסדר האזרחי, יתגייסו לכל ארגון שייראה להם מתאים להחזרת החוק והסדר וישחרר אותם מהתוהו שנוצר. העיר מושכת את תשומת הלב הלאומית והבינ-לאומית.

⁸³ מקגרגור, השתנות תחת אש, עמ' 81-82, ”מה אנחנו למדים? מודעות מושלמת היא אשליה מסוכנת. זיהוי והנחתת מהלומות על ריכוזי כוחות יבשה גדולים ונייחים ברמה המערכתית הם דבר אחד; אבל גילוי, איתור ותקיפה של כוחות יבשה נייחים ומפוזרים ברמה הטקטית הם דבר אחר לגמרי”.

⁸⁴ אנטוני ביור, סטלינגרד, יבנה, עמ' 2000, 123; Kilckullen David, *Out Of the Mountains, The Coming Age of the Urban Guerrilla*, U.K. 2015.

⁸⁵ קרלוס מרגילה (1969-1911), קומוניסט מהפכן, איש הגרילה העירונית מברזיל, מנהיג תנועת ALN (Acao Libertadora Nacional). נהרג ב-4 בנובמבר 1969 במהלך שוד בנק בסאו פאולו. מרגילה פירט את שיטותיו בתוך ”המדריך לגרילה עירונית” – *The Mini Manual of Urban Gurilla Warfare*, אשר כתב.

⁸⁶ Sharon Camp, *Cities: Life in the World's Largest Metropolitan Areas*, Washington, 1990; למנות היום את מנילה בפיליפינים עם 11.5 מיליון תושבים, ג'קרטה באינדונזיה עם כ-19 מיליון תושבים, קראצ'י בפקיסטאן עם יותר מ-13 מיליון איש בעיר קולקטה (כלכותה לשעבר) בהודו, סאו פאולו בברזיל עם כ-14 מיליון תושבים, מומביי בהודו עם כ-20 מיליון תושבים ומקסיקו סיטי עם כ-19.5 מיליון תושבים.

⁸⁷ מבצעים נגד התקוממות, כרך א, עמ' 34-36; במרד באירלנד הטרור היה עירוני, ובנוסף למשטרה ולצבא הבריטי, פעלו גם האי-אזרחיים והמחתרת הפרוטסטנטית נגד האוכלוסייה. ראו גם: אדוארד לוטוואק, אסטרטגיה של מלחמה ושלו. להרחבה ראו: אייל, מאינתיפאדה למרד, עמ' 123.

כך פעלו ופועלים המתקוממים נגד ארה"ב בעיראק,⁸⁹ כך פעלו היהודים נגד הבריטים ברחובות תל אביב, ירושלים וחיפה;⁹⁰ כך פעלו הפלסטינים בשכם,⁹¹ ג'נין, חברון, ירושלים, בית לחם, רפיח, עזה ומחנות הפליטים. מכאן הגרילה-טרור העירונית הייתה לנושאת הדגל האסטרטגי של המהפכה-שינוי. מהי, למעשה, משמעותה של הבשורה הזאת: "בעולם ההופך עירוני יותר ויותר, צפוי כי הצבאות והמשטרה ימצאו עצמם נלחמים בערים".⁹² ההתפתחות הזאת מצביעה כי העתיד שייך ללוחמת הגרילה העירונית.

הוגה הדעות של הגרילה העירונית היה המהפכן הברזילאי קרלוס מרגילה. "ספר הכיס של סוכן הגרילה העירונית" שכתב היה לספר חובה למהפכן העירוני.⁹³ לדעתו, מהפכן חייב לדעת הכול, מכימיה (להכנת מטעני נפץ) ועד לרפואה, לחטוף דיפלומטים ואנשי צבא, להשתלט על תחנות רדיו, לצלוף כדי לפגוע באנשים; והכול כדי לעורר הזדהות נרחב.

לתפיסתו, המשמעות של הטרור הפרובוקטיבי ברורה: כל מהפכן חייב להכיר את הדרכים המובילות אל המהפכה ולהיות נחוש לפעול על פיהן – "המטרה מקדשת את האמצעים". עבור מרגילה, הטרור העירוני היה אמצעי לגייס את האוכלוסייה שתצבור עוצמה ותגדל; וכך, בסופו של דבר, תקום חברה מהפכנית שתתפוס את השלטון.⁹⁴

"אנשי חיל הרגלים הגרמנים תיעבו את הלחימה מבית לבית. הלחימה בשטח סגור מטווח קצר, ששברה את כל המוסכמות הצבאיות בדבר גבולות וממדים, גרמה להם לאבד את הכיוון מבחינה פסיכולוגית".⁹⁵

הלחימה במרחב האורבני היא מצורות הקרב הקשות, המורכבות והקטלניות ביותר,⁹⁶ הן מבחינת האבדות בנפש והן מבחינת הנזק לרכוש. בשל התרחבות העיור והיותן של הערים מרכזים כלכליים, מרכזי שלטון ומרכזי אוכלוסייה המנקזים אליהם תשומת לב רבה - הלחימה בהן מעסיקה צבאות רבים בעולם: הלקחים שנלמדו מהלחימה במדריד במלחמת האזרחים (1936), דרך הלחימה בערים במלחמת העולם השנייה; בייחוד מוכר הקרב-מערכה בסטלינגרד שנמשך כשנתיים וחצי;⁹⁷ כיבוש ירושלים, עכו וטבריה בידי הצבא הבריטי במהלך "המרד הערבי";⁹⁸ לחימת צה"ל בירושלים במלחמת ששת הימים ובעיר סואץ במלחמת יום הכיפורים; לחימת צה"ל בערים ובמחנות הפליטים ביהודה ושומרון בפעילות הבטי"ש, באינתיפאדה הראשונה (1987), ובייחוד במבצע "חומת מגן", כאשר הלחימה במחנה הפליטים בג'נין בלטה מעל כולם; הלחימה במבצע "של"ג" בערים צור⁹⁹ וביירות; הלחימה בבית ג'בייל במלחמת לבנון השנייה והלחימה של

⁸⁹ ונגד צבא עיראק המשתקם, יחד כוחות כורדיים (פשמרגה), וכוחות אמריקאיים במערכה נגד דאעש, כדוגמת מוסול.

⁹⁰ אייל, מאינתיפאדה למרד.

⁹¹ עיר מבצר, לחימה בקסבה – שכם כמקרה מבחן, צה"ל, הוצאה פנימית.

⁹² Olga Olikier, *Russia's Chechen Wars, 1994-2000: Lessons for Urban Combat*, Rand, 2001.

⁹³ ראו: הערה 83 לעיל.

⁹⁴ שלמה גולדמן עוגן, טרור בין מיתוסים למציאות, רסלינג, 2019, עמ' 22-23: "המטרה של הטרור לעולם תהא פוליטית [...] סוג המטרה הפוליטית אינו רלוונטי להגדרת הארגון כארגון טרור אלא רק יעדי התקיפה שלו – האזרחים הלא לוחמים".

⁹⁵ ביוור, סטלינגרד, עמ' 123.

⁹⁶ מטענים, מכוניות תופת, מתאבדים, חטיפות, הוצאות להורג, צליפות.

⁹⁷ אמ"ץ-תוה"ד, תצפית, לחימה במרחב אורבני – מערכת סטלינגרד, מאי 2009. החוברת מרכזת מבחר גדול של מקורות (כולל רוסיים) על המערכה.

⁹⁸ אייל, האינתיפאדה הראשונה, עמ' 418-421.

⁹⁹ אלון קדיש, כיבוש צור, המחלקה להיסטוריה – תוה"ד, 1982; יסודות 2, 2020.

האמריקאים נגד ההתקוממות בעיראק ובייחוד בבגדאד,¹⁰⁰ בפלוגיה¹⁰¹ וברמאדי; הרוסים בגרוזני בירת צ'צ'ניה;¹⁰² הלחימה בדאעש במוסול שבעיראק;¹⁰³ הלחימה הצרפתית בעיר אלג'יר, ועוד.

ההשתלטות האורבנית על שטחים נרחבים בעולם המודרני "מבטיחה" כי זו תהיה גם לחימת העתיד.¹⁰⁴

הערים, העיירות, הבתים, הרחובות, הסמטאות, מערכת הביוב, הגגות, המרתפים, מחנות הפליטים, הקסבות הם המקלט ושדה הקרב העיקרי של הגרילה והטרור העירוני. לוחמי הגרילה שואפים לנצל את יתרונות היכרותם עם השטח הבנוי כדי להכיל, לכלוא ולהשמיד את האויב. הלחימה האורבנית מקנה יתרונות ליריב בשל הקרבה למוקדי ההשפעה ואפקט ההשפעה המיידי. הלחימה בגרילה-טרור אורבני מציבה דילמות קשות בפני הכוח הלוחם. אך כוח מאומן, מצויד, מונהג (פו"ש) ומודיעין נייד ופועל ברציפות, מפעיל תעמולה-לוחמה פסיכולוגית, תחבולה והפתעה ונחוש - יכריע את האויב. העיר היא גם המטרה של "צבא הגרילה", לשם מכוונים הטיילים ארוכי הטווח, שלפגיעתם יש השפעה תודעתית מיידיה ועמוקה.

באלג'יריה, "טרור עירוני היה מרכיב חשוב יותר מאשר ההתקוממויות באזורים הכפריים",¹⁰⁵ ומאמצי הצבא הצרפתי להתמודד עם התופעה הזאת באמצעות עונשים קולקטיביים הביאו להתגייסות האוכלוסייה המקומית נגדם. זו אחת הסיבות לפרוץ המרד של 1958 ולהתמוטטות הרפובליקה הצרפתית הרביעית.¹⁰⁶ כך היה גם בקולומביה, כאשר ארגון הגרילה פאר"ק שלט על אזורים אזרחיים רבים וכפה עליהם משטר של טרור. באל סלוודור, תנועת הגרילה אֶף־אֶס־אֶל־אֶן שהייתה לימים למפלגת השלטון¹⁰⁷ פעלה במודע כדי לגרום לנפגעים מבין האזרחים כאשר הטמינה מוקשים סמוך לאזורים מיושבים, השליכה מטעני נפץ לבתי קפה וכיו"ב. פעולות אלה הביאו לחילוקי דעות ולפיצול בתוך שורותיה של תנועת הגרילה. כך פעלו ארגוני המחתרות בארץ ישראל נגד הצבא והשלטון הבריטי, כך פעלה תנועת חזבאללה באמצעות שלוחותיה בחו"ל (ארגנטינה).¹⁰⁸

רצחנות כאמצעי לחימה

ארגון הגרילה העירוני הרצחני מכולם היה הווייטקונג (ממשיכיו הרצחניים עד מאוד היו החמר רוז' בקמבודיה, אל-קאעידה ופעולותיו בארה"ב ובמדינות רבות אחרות, דאעש בעיראק ושלוחותיו ברחבי

Linda Robinson, *Tell Me How This ENDS, General David Petraeus and the Search for a Way out of Iraq*, U.S. 100
2008; H. David Petraeus, "Multi-National Force-Iraq Commander's Counterinsurgency Guidance", *Military Review*, Sep.-Oct. 2008.

¹⁰¹ ווסט, ללא תהילה. הקרבות בעיר הסונית שמרדה בשלטון העיראקי המתהווה ובאמריקאים שכבשו את עיראק של סדאם חוסיין, התנהלו לסירוגין, עד להחלטה להכריע את העיר בנובמבר 2004. בקרב שנערך בין 8 ל-20 בנובמבר נטלה חלק דיוויזיית המרינס הראשונה, שהסתייעה בכוחות מיוחדים ויחידות נוספות. המערכה שהכניעה את העיר תוארה (בידי האמריקאים) כקרב "הטוב ביותר מאז מלחמת העולם השנייה".

¹⁰² הנקין, ננצח או שניעלם.
¹⁰³ אמ"ץ-תוה"ד, תצפית - הלחימה במרחב עירוני צפוף. כוחות הביטחון העיראקיים בסיוע כוחות אמריקאיים שחררו את מוסול, העיר השנייה בגודלה בעיראק, ובירתה של דאעש שבה הכריז על הקמת "המדינה האסלאמית בעיראק". הלחימה האכזרית על העיר נמשכה תשעה חודשים.

¹⁰⁴ אמ"ץ-תוה"ד, זרקור היסטורי - "גיאות ושפל" מול "אינתיפאדת אל-אקצה" עימות מוגבל א-סימטרי במרחב אורבני, פברואר 2001.

¹⁰⁵ Paul-Marie De La Gorce, *The French Army: A Military-Political History*, N.Y. 1963, P. 448.

¹⁰⁶ Anthony James Joes, *From the Barrel of a Gun: Armies and the Revolution*, Washington, DC, 1986.

¹⁰⁷ הארץ, 17 במארס 2009: "ניצחונה שלוש של מפלגת השמאל FMLN בבחירות לנשיאות אל סלוודור, שם קץ לעשרים שנות שלטון הימין במדינה. מאוריסיו פונס, כתב טלוויזיה לשעבר, הכריז על עצמו כמנצח לעיניהם של פעילי המפלגה שצמחה מתוך ארגון גרילה לשעבר. 'זה הלילה המאושר בחיי, אמר פונס, 'ואני גם מקווה שזה יהיה ליל התקוות הגדולות של אל סלוודור'".

¹⁰⁸ בשנות התשעים של המאה ה-20 ספגה הקהילה היהודית בארגנטינה מכות קשות ביותר, שיצרו מציאות מורכבת, שעמיה היא מתמודדת גם היום. המכה הראשונה הייתה הפיגוע בשגרירות ישראל בבואנוס איירס, והשנייה - פיגוע שהרס את בניין מרכז הקהילה היהודית בבואנוס איירס (AMIA) ב-17 במארס 1992. בפיגוע בשגרירות נהרגו 29 ישראלים וארגנטינאים. חזבאללה טען כי הפיגוע בוצע בתגובה לחיסולו של עבאס מוסאווי. ב-18 ביולי 1994, בפיגוע תופת במבנה מרכז הקהילה היהודית, נהרגו 86 ארגנטינאים, יהודים ונוצרים. מאחורי הפיגועים עמד כנראה עימאד מורנייה, ראש הזרוע הצבאית של חזבאללה, אשר חוסל בפברואר 2008 בדמשק.

המזרח התיכון; בוקו חראם באפריקה; האיי־אַר־אַי באירלנד ובאנגליה¹⁰⁹. מתחילת מלחמת וייטנאם הפעילו המתקוממים טרור נגד אזרחים כאחת משיטות הפעולה הקיצוניות העיקריות שלהם. במטרה להטיל את מרותם על שאר התנועות הלאומיות - סילוק אויבים מהדרך הייתה השיטה המועדפת על הקומוניסטים בווייטנאם.¹¹⁰ ב־1965 הם רצחו אלפי נושאי משרות מקומיים ומורים.¹¹¹ ההישענות הזאת על טרור הייתה "שכלול" בשיטות שהבדילו בין צפון וייטנאם לבין מורס הרוחני - מאו דזה דונג.¹¹² החידוש השני היה מלחמת התעמולה ושיטפת המוח הנרחבת שהם הפעילו אל מול מדינות דמוקרטיות כצרפת וארה"ב.¹¹³

התגובה האמריקאית לתוכנית הרצחנית של הווייטקונג, שהתעצמה ב־1970, הייתה בתוכנית נגד רצחנית משלה: תוכנית פניקס (The Phoenix Program), כאשר מזכיר ההגנה מקנמרה דיבר על "הגדלת הכוחות נגד-גרילה שלנו בשיעור של מאה וחמישים אחוז".¹¹⁴ תוכנית פניקס הייתה מהתוכניות היומרות ביותר שהפעילה ארה"ב בווייטנאם, ודאי גם השנויה ביותר במחלוקת, והיא זכתה לביקורות נוקבות ביותר כבר במהלך המלחמה. הייתה זאת תוכנית רחבת היקף להריסת התשתית הפוליטית, הצבאית והלוגיסטית של הווייטקונג בדרום וייטנאם. תשתית זו הוגדרה כלוחמים, מפקדים וקאדרים פוליטיים של הווייטקונג, וכן אנשים שנחשדו בסיוע לווייטקונג ואשר סיפקו מודיעין, מחסה, טיפול רפואי ומזון ליחידות הלוחמות. מכלול זה הוגדר "Viet Cong Infrastructure (VCI) - היינו: "מסייעי וייטקונג".

"פניקס" הייתה למעשה תוכנית חיסול שפעלה כמעט ללא מגבלות¹¹⁵ תחת מעטה חוקתי בעייתי - החוקה החדשה של דרום וייטנאם שארה"ב אימצה. אמנם לסיכולים יש תקדימים היסטוריים: המחתרות פעלו כך בארץ ישראל נגד שלטון המנדט, הבריטים הפעילו תוכניות מסוג זה במלאיה ובקניה כנגד המאו מאו¹¹⁶ ולא עשו זאת בארץ ישראל; הצרפתים פעלו כך באלג'יריה; וכך גם פועלת ישראל כאשר גורמי הביטחון מבצעים "סיכולים ממוקדים" נקודתיים הנעשים תחת מגבלות חוקיות ומוסריות ברורות.¹¹⁷ מכאן נראה, כי "פניקס" הייתה תוכנית החיסולים האינטנסיבית והגדולה ביותר שהופעלה אי פעם על ידי מדינה דמוקרטית.¹¹⁸

במהלך 1968 נוטרלו למעלה מ־15,000 אנשי וייטקונג, ובשנת 1969 נוטרלו למעלה מ־19,000. במהלך שנות הפעלתה הביאה התוכנית ל"נטרולם" של יותר מ־81,000 תומכי הווייטקונג ומתוכם חוסלו יותר מ־26,000. התוכנית פגעה פגיעה קשה ביכולת הוויי־סי־אַי, אך לא חיסלה אותה.¹¹⁹

¹⁰⁹ ראו הערה 78 לעיל.

¹¹⁰ Joseph Buttinger, *Viet Nam: A Dragon Embattled*, N.Y. 1967, P. 408.

¹¹¹ Bernard B. Fall, *The Two Viet Nams*, N.Y. 1967; Jeffrey Race, *War Comes to Long An*, University of California, 1972.

¹¹² מאו לא היה "צמחוני" בעצמו והאמין ש"כוח פוליטי צומח מתוך קנה הרובה". הדבר בלט לאחר הניצחון במהפכה וכינונה של סין העממית: טיהור המפלגה, הוצאות להורג של "בוגדים ברעיון המהפכני" ומהפכת התרבות הרצחנית.

¹¹³ Douglas Blaufarb, *The Count insurgency Era: United States Doctrine and Performance 1950 to the Present*, N.Y. 1977, PP. 12-13.

¹¹⁴ לידל הארט, מלחמת גרילה הלכה ומעשה.

¹¹⁵ Andrade Dale, *Ashes to Ashes, The Phoenix Program, Vietnam War*, 1990, pp. 41-43.

¹¹⁶ טובי, הניסיון הבריטי במלחמה נגד גרילה. ארגון המאו מאו ("החנית הבוערת") פעל בקניה נגד האזרחים הזרים והשלטון הבריטי בשנים 1952-1956. הבריטים, שראו בהתקוממות פעולה ישירה נגד המתיישבים הלבנים בריטים, ניצלו את היקפה הקטן ואת ריכוזה הטריטוריאלי ופעלה לבידודו, ובדומה למלאיה ריכזו מאמץ בהפרדת האוכלוסייה מהמורדים. המרד היה אכזרי משני הצדדים. ראו גם: Peter Forbath and William Colby, *Honorable Men: My Life in the CIA*, N.Y., 1978, p. 268.

¹¹⁷ "הסיכול הממוקד", הלחימה בטרור של הפדאין, 1955-1956 - זרקור היסטורי, המחלקה להיסטוריה - תוה"ד, אוגוסט 2001. הריגתו של מוסטפה חאפו, ראש "מודיעין פלסטיין" ברצועת עזה, נחשבה לסיכול הממוקד הראשון של כוחות הביטחון במדינת ישראל; ראו גם: בג"ץ 769/02 הוועד הציבורי נגד העינויים בישראל נגד ממשלת ישראל, הידוע בשם בג"ץ הסיכולים הממוקדים, מ־14 בדצמבר 2006, שבו נקבעו התנאים שבהם מדינת ישראל רשאית לבצע סיכול ממוקד של פעילי טרור.

¹¹⁸ Douglas Blaufarb, *The Count insurgency Era: United States Doctrine and Performance 1950 to the Present*, N.Y. 1977.

¹¹⁹ טל טובי, "לידתו של עוף החול - ההיסטוריוגרפיה של 'תכנית פניקס' והשינוי בחברה האמריקאית כלפי מלחמת וייטנאם", היסטוריה 13, שבת תשס"ד (להלן: טובי, לידתו של עוף החול), עמ' 78. החוקרת פרנסיס פיצג'רלד, שחקרה את התוכנית סמוך מאוד למועד סיומה, מוכיחה כי צוותי "פניקס" קיבלו למעשה רישיון להרוג כל מי שנחשד כפעיל של הווייטקונג.

היו שראו בתוכנית פגיעה¹²⁰ בקודש הקודשים - מהותה של ארה"ב כפי שראו אותה מייסדיה; היינו, תוכנית שבהפעלתה בוצעו פשעים נגד האנושות ואף רצח עם.¹²¹
אם כך, כיצד נלחמים בגרילה מבלי להפעיל תוכנית רצח?

"אסור למנהיגי הגרילה, הטרור וההתקוממות העממית להכתיב את המנגינה שלצליליה ירקדו הגייסות".¹²²

"תפקיד הצבא להכריח את האויב להתגונן, אסור לאפשר לו לשבת במנוחה ולתכנן מבצעים חדשים [...]. יש להשאירו במצב מבוכה מתמשך, תוהה היכן ובאיזה היקף תונחת המכה הבאה".¹²³

לדעת פילדמרשל ברנרד מונטגומרי,¹²⁴ יש לקבוע בבירור את מטרות המלחמה – מה רוצים להשיג ביעד הסופי (זה לקח חשוב בכל מלחמה). הלקח השני – להסיק מסקנות ולהגשים אותן.¹²⁵
לדברי מנהיגי ברה"מ שתמכו בצפון במלחמת וייטנאם, "מלחמת גרילה תפקידה להביא לידי מהפכה קומוניסטית, שהיא דרכו של העם הנלחם לשחרור לאומי".¹²⁶
מהם התנאים להצלחת פעולה נגד גרילה? זו בעיה צבאית ופוליטית-מדינית-אזרחית כאחת. יש קשר הדוק בין הלחימה הצבאית למעשה המדיני. מאחר שבסוגי לחימה אלה קיים מרכיב אידאולוגי, אוכלוסייה אזרחית, מעשה מדיני... וזיכרון היסטורי - השלטון חייב לקבוע את דרכי הפעולה לכוח הצבאי ואת גבולות הפעלת הכוח.

קיימים שני מצבי יסוד מהפכניים: כאשר הגרילה פועלת ונלחמת בתוך שטחה של הארץ (לדוגמה, האינתיפאדה 1936, 1987 ו-2000; קולומביה, עיראק, אפגניסטאן), או שהיא מטרידה את המדינה מחוץ לגבולותיה (תימן, דרום לבנון, רצועת עזה), דבר שמעמיד את השלטון בפני דילמות מורכבות, צבאיות ומדיניות: לכבוש שטח ריבוני, להישאר בו עד שייכון הסדר ולהסתכן (בוודאות גבוהה) במלחמת התשה כאשר הגרילה או הטרור יחדשו את פעילותם (הטליבאן באפגניסטאן); או לבחור בדרך פעולה המחייבת לצאת למבצעי עונשין במטרה להקטין או לחסל (זמנית) את מרכיבי האיום עד להסדר מדיני (לדוגמה, מבצע "צוק איתן" ברצועת עזה, 2014).

מטרתן של המשימות בלחימה נגד-גרילה היא לעקר את מרכיבי היסוד שעל פיהם פועלת הגרילה:

1. הכרעה צבאית של כוחות הגרילה, ובכך - ביטול עקרון היסוד של הגרילה: שרידות (לדוגמה, מלאיה, מבצע "חומת מגן").
2. הפרדה או בידול הגרילה מן האוכלוסייה.¹²⁷

¹¹⁹ לדעת החוקר האמריקאי טד סזוק, "פניקס" הייתה קודם כול יוזמת רצח (murderous enterprise) וייצגה, ללא ספק, את כל הרע שבמעורבות האמריקאית בווייטנאם. החוקר ויליאם בלוס טוען, כי 85% מהווייטנאמים שהשתייכו לווייטקונג, בכל רמה שהיא, מצאו את מותם. רובם נרצחו עוד בכפריהם או שעונו למוות בבתי הכלא, וזאת מבלי שזכו למשפט הוגן. James W. Trullinger, *Village at War – An Account of Conflict in Vietnam*, Stanford University Press, 1994, pp. 93, 172-173.

¹²⁰ נוספת – אינדיאנים; עבדות.

¹²¹ טובי, לידתו של עוף החול.

¹²² יש לפעול על פי תוכנית, שלא הייתה בידי האמריקאים בעיראק, מאחר שלא התכוננו לשלב השהייה. הם לא למדו ולא יישמו לקחים שלהם עצמם, כמו גם לקחים אוניברסליים. ראו: The U.S. Army and the Battle for Baghdad, *Lessons Learned – And still to be Learned*, Rand corporation, 2019.

¹²³ התו"ל הבריטי.

¹²⁴ מפקד דיוויזיה 8 בצפון הארץ במהלך המרד הערבי; גיבור מלחמת העולם השנייה ורמטכ"ל הצבא הבריטי לאחריה (במהלך "המרד היהודי").

¹²⁵ אייל, מאינתיפאדה למרד, עמ' 305. "לכל בעלי הדרגות צריך להיות מובן כי היהודים זרקו את הכפפה בפנינו, ולכן אנחנו חייבים להביס ולרסק לעד את ארגוניהם המזוינים והלא חוקיים". לדעתו של מצביא המלחמה, "רק אמצעים אלה ימנעו חזרה של המציאות הנוכחית".

¹²⁶ משה דיין, יומן וייטנאם, דביר, 1977, עמ' 33.

¹²⁷ תעמולה-תודעה וסיוע כלכלי שהגרילה אינה יכולה לספק. במוסול, בתחילה התייחס דאעש לאוכלוסייה ברגישות והציג לאזרחים חלופה שלטונית נסבלת. עם הידרדרות מצבו הצבאי, החל הארגון להתעמר באוכלוסייה האזרחית והחיל עליה אמצעי ענישה כבדים ואכזריים, כולל הוצאות להורג ללא משפט. בכך הוא איבד את תמיכתה.

3. ביסוס מחדש של סמכות המדינה הממשלה, ופיתוח **סדר חברתי** וכלכלי הוגן ובר קיימא.¹²⁸
4. הגנה ושמירה מהידרדרות צבאית ואזרחית כאחת עד להסדר מדיני (מבלי להיגרר לפעולות ענישה שיפנו את האוכלוסייה כנגד "משחריה").

במלחמת העולם הראשונה נלחמו הטורקים במרד הערבי כאילו עמד מולם צבא, ולא השכילו להבין את מהותו. כדברי תומס אדוארד לורנס: "**התורכי טיפש ויאמין שהמרד הוא מוחלט, כמו המלחמה, וינסה לטפל בו באנלוגיה של מלחמה מוחלטת**".¹²⁹

אכן, הלחימה נגד גרילה מחייבת התייחסות שונה משל מלחמה קונוונציונלית רגילה המתנהלת לפי דפוסים. הניסיון ההיסטורי מוכיח כי רק שילוב של נחישות וגמישות צבאית,¹³⁰ חוכמה מדינית ורגישות אזרחית יוביל אל הניצחון.¹³¹

בשלבם הראשונים למרי הקומוניסטי במלאיה (1948-1950) לא נשקפה סכנת דיכוי בשל חוסר ערנות של השלטון. היו בו מאפיינים דומים למרידות אחרות (כמו בארץ ישראל ובאירלנד): השגת נשק על ידי תקיפות של תחנות משטרה, תקיפת תחנות תקשורת, זריעת בהלה והגברת חוסר האמון בין השלטון לאוכלוסייה. השלטון נטה לייחס לפעולות אלה פן פלילי ולא לאומי. המטרה הפוליטית של המתקוממים הייתה לקנות שליטה על האוכלוסייה; המטרה הצבאית הייתה לנטרל את הכוחות המזוינים של הממשלה ולהחלישם.¹³² הזרוע הצבאית של הגרילה הייתה כפופה לזרוע הפוליטית. הגרילה פעלה מתוך האוכלוסייה, ובשל כך זו לא שיתפה פעולה עם השלטונות. בכך השיגה הגרילה את ניצחונה הראשון שסלל את הדרך להישגים הבאים. הפעילות מתוך האוכלוסייה מנעה מכוחות הממשלה דריסת רגל מודיעינית ואחרת בשטחים אלה. בשלבים אלה השלטון מתוסכל, מאבד את סבלנותו מחוסר היכולת להשיג מודיעין ותוצאות ומתעמר באוכלוסייה, ובכלל זה בכל חשוד שנתפס. כדי לצאת ממעגל חוסר היכולת וחוסר המעש, מתחיל השלטון במבצעי "חיפוש וטיהור" שיטתיים שלא על פי מודיעין, ויהיה נכון לכנות אותם "מבצעי חיפוש וטיהור תוקפניים" – המשלבים סריקה באש ומעצרים, חלקם שרירותיים. התוצאה: בשל מעשי אכזריות ואבדות של חפים מפשע, מייצרים מבצעים אלה תעמולה שכנגד והופכים "מסע גיוס באמצעות דיכוי". בהגיע שלב הגרילה לשיאו, נמצא כי בפני המורדים שלוש חלופות:

הדרך הראשונה: מעבר ממלחמת גרילה מקומית למלחמה ניידת חמושה (צבאי למחצה), כאשר כוחות הממשלה פזורים ברחבי הארץ במגננה.

הדרך השנייה: פשוטה יותר ונכונה יותר – הפעלת לחץ קבוע על ידי פעולות גרילה, מבלי להגיע לקרבות הכרעה גדולים כדוגמת **דיין ביין פו**,¹³³ שאמנם היה ניצחון צבאי ותודעתי של הווייט מין אשר חרג מעקרון

¹²⁸ פעולות לשיקום אזרחי כגון: פתיחת עסקים, מרפאות, שיקום דרכים ובתי ספר; פעילות נראית לעין שיש בה בשורה לאוכלוסייה, בשיתוף גורמים אזרחיים מקומיים בתוכנית ובביצועה.

¹²⁹ לורנס, שבעה עמודי חוכמה, עמ' 194: "טיפשותם תהיה בעלת בריתנו משום שהם ישאפו להחזיק, או להאמין שהם מחזיקים, עד כמה שיותר במחוזותיהם הקודמים. גאוה זו במורשת האימפריאלית שלהם תחזיק אותם במצבם המנוחך הנוכחי – אגפים בלא חזית".

¹³⁰ הכולל: השתנות ארגונית, אמל"ח והתאמת שיטות הפעולה לשטח ולאויב.

¹³¹ להרחבה ראו: אלון קדיש, "כיבוש העיר צור 1982", יסודות 2, 2020.

¹³² טובי, הניסיון הבריטי במלחמות נגד גרילה. טובי מחלק את המלחמה במלאיה לארבע תקופות: שלב הפתיחה – 1948-1950; הגרילה במתקפה וזוכה להצלחות, הפקת לקחים ותחילתו של שינוי; תוכנית בריגס (המפקד הבריטי בתקופה זו): 1950-1952; תוכניות להפרדה בין המורדים לאוכלוסייה – 1952-1954: שלב המלחמה הפסיכולוגית תחת פיקודו של גנרל טמפלר; השלב הסופי (עד 1960) – חיסול עיקר התשתית הקומוניסטית במלאיה, ולמעשה חיסול המרד.

¹³³ קרב דיין ביין פו (Điện Biên Phủ) בין הצבא הצרפתי לווייט מין התחולל ב-1954 ונמשך כחודשיים. הוא הביא לתבוסה מוחצת של הצבא הצרפתי, לנסיגתו מצפון וייטנאם ולשיחות שהובילו ליציאתו הסופית מווייטנאם. בדיין ביין פו הצניחו הצרפתים כ-11,000 חיילים. מולם ניצב גנרל גיאפ, שזכה לתהילה בזכות הניהול המבריק של הקרב: שילוב של עקרונות הגרילה והלחימה הסדירה.

הגרילה שלא להגיע לקרב הכרעה, אולם בפני מנהיגי צפון וייטנאם עמדה הזדמנות טקטית להגיע להישג אסטרטגי באבחה אחת, שלא ניתן היה להחמיצה.¹³⁴

הדרך השלישית היא פיתוח של השנייה. כאשר אין אפשרות להניע את הממשלה למשא ומתן ולהפסקת אש, יש לרפות את ידיה באמצעות הגברה של פעולות הגרילה ולאץ יותר ויותר בני כפרים לחפש מקלט בערים, ובכך להעמיס על הממשלה בעיות נוספות.

הארגונים המתנגדים לשלטון מנצלים את המצוקה כדי לפגוע ולהפר את החוק ואת הסדר האזרחי באמצעות פעולות גרילה וטרור. כפרדוקס, רבות מפעולות אלה - שנועדו לכאורה להיעשות בשם האוכלוסייה הנאנקת תחת המצב - כוונו נגד אזרחים חפים מפשע, כדי להוכיח כי הממשלה איבדה את היכולת להגן על אזרחיה. כך פעל הווייטקונג, כאשר בשנת 1965 פוצצה השגרירות האמריקאית בלב המעוז האמריקאי והדרום וייטנאמי בסיגון ובמסעדה צפה. לכאורה, המטרה הייתה לפגוע באמריקאים, אך בפועל ההרוגים היו וייטנאמים.¹³⁵ כך היה גם בגרוזני - כאשר הרוסים הפציצו את העיר ללא הבחנה, הם הרגו רוסים רבים שיושבו בצ'צ'ניה בתקופת סטלין, כמו גם במדינות כיבוש אחרות.

בחרנו להביא לידיעת הקוראים את המרד ודיכוי במלאיה, ולו רק בשל העובדה כי פעולות הממשלה והצבא לדיכוי נעשו כתוצאה מהפקת לקחים ממרידות אחרות ברחבי האימפריה הבריטית (הדועכת), בייחוד מ"המרד היהודי" בארץ ישראל, 1939-1947; **"במלאיה הם למדו לאכול מרק עם סכין"**.¹³⁶ שלא כפעולותיהם בארץ ישראל, הבריטים הבינו כי זו מערכה שיש לפעול בה בשילוב ובשיתוף של כל גורמי הכוח והשלטון; לפעול בשיטות של "מקל וגזר" הפוליטי והכלכלי, להפעיל שיטות תעמולה אגרסיביות ולמצוא שיטות פעולה מודרניות, עתירות טכנולוגיה ונחישות להשיג הישגים צבאיים.

במלאיה יישמו הבריטים את כל מה שלא עשו בארץ ישראל – הפרידו בין המתקוממים לאוכלוסייה, יצאו ממגננה להתקפה, נטלו את היוזמה ורדפו את האויב, והשאירו אותו במצב מתמיד של אי־ודאות. האם התנאים הפנימיים והחיצוניים של מלאיה וארץ ישראל היו דומים? **לא באל"ף רבתי!** אך ניתן לקשור ביניהן בהיבטים רבים, בייחוד כאשר השלטון שם עמד בפני קריסה, ומפקדים ו־500 שוטרים מנוסים הוחשו מארץ ישראל למלאיה. אולם ההבדל המהותי והעמוק בין ארץ ישראל למלאיה היה בעובדה שהטרוריסטים במלאיה היו ברובם קומוניסטים מבני המיעוט הסיני, שלא היו אהודים על המלאים, ואילו "המרד היהודי" בארץ ישראל צמח, כדברי מנחם בגין, **"מן האדמה"**.¹³⁷

בשנת 1948 הוכרז מצב חירום במלאיה. תנועת הגרילה מנתה כ־5,000 איש, ואפשר למצוא הקבלות בפעולותיה למה שהתרחש בווייטנאם ב־1960. באותו זמן כללו כוחות הממשלה כ־21,000 איש, יתרון של חמישה לאחד. בשנת 1951 נאמדה עוצמת הגרילה בלמעלה מ־10,000 איש, והיא נתמכה על ידי כ־50,000 איש. בתקופה המכרעת בראשית שנות החמישים הגיע היחס עד 12 לאחד, ובשיאו היה 25 לאחד. המהלומה שהטיל השלטון בחסות בריטית הייתה בשנים 1952-1954. בפרק זמן זה נשברה עוצמתה הארגונית והצבאית של הגרילה הקומוניסטית הסינית. אנשיה איבדו את תמיכת העם (בשל היותם מיעוט), והניסיון הבריטי בארץ ישראל, בכל הקשור לאיסוף מודיעין, בא לידי ביטוי במלאיה. כאשר המרד מצליח, אין שיתוף פעולה בין השלטון לאוכלוסייה ואין מודיעין; אולם כאשר המרד נכשל, המודיעין זורם אל השלטונות ומאפשר

¹³⁴ במידה רבה בזכות יהירותם של הצרפתים.

¹³⁵ 12 אמריקאים ולמעלה מ־40 וייטנאמים הרוגים.

¹³⁶ אייל, מאינתיפאדה למרד, עמ' 506-507. ראו גם בעמ' 373: "לחימה במרד אינה מסודרת, היא איטית ודומה לאכילת מרק עם סכין".

¹³⁷ שם, עמ' 506-507.

ליזום ולבצע מבצעים נקודתיים, ולסכל מתקפות של האויב.¹³⁸ הגרילה איבדה נשק במהירות רבה יותר מאשר הממשלה, וארגונה הפוליטי-חתרני נעקר משורש. השינוי, בייחוד בכל הקשור לאיסוף ולעיבוד מודיעין למבצעים, איפשר לבריטים להעריך את מועד מתן העצמאות לשנת 1957 ולהחיל שיטת בחירות כלל-ארצית לממשלה המלאית, אשר הוקמה בשנת 1955 בראשות טונקו עבדול רחמן.

כיצד מכניעים מרד אם וכאשר מזהים אותו? הרצוי הוא למגררו בשלביו הראשוניים - שלב ההתעצמות החתרני, "הגחלים הלוחשות" - לפני היכנסו לשלב הגרילה. הדבר אינו פשוט, מאחר שממשלה מתעלמת, בדרך כלל, מסימנים כאלה ומדחיקה את הטענה-עובדה כי קיים חוסר שביעות רצון משלטונה; אם תעשה זאת, תכיר קבל עם בעובדה כי נכשלה במעשיה.¹³⁹

במלאיה פעלו שני כוחות ממשלה עיקריים: הצבא והמשטרה. כבר למדנו כי הבריטים הפיקו את לקחי המרד הערבי והמרד היהודי;¹⁴⁰ 3,000 שוטרים היו סדירים ולמעלה מ-30,000 נוטרים.¹⁴¹ הנוטרים היו מקומיים שהגנו על הכפרים, החוות והמחצבים, ונטלו חלק במבצעים התקפיים. הצבא פעל כסיוע לשלטון האזרחי ולא במקומו. כך נמשך שלטון החוק (לא הוכרז משטר צבאי), שהביא ליציבות פוליטית. כמו כן פעלו כוחות הלם ניידיים עם שליטה טריטוריאלית הדוקה. שליטה זו הושגה על ידי חלוקת זירת הקרב לאזורים והצבת יחידות ניידות ונייחות באותם אזורים. יחידות אלה פעלו הן להגנת האזור והן בתפקידי משטרה אזרחית. לעומתם, מוקמו כוחות ההלם בריכוז והיו בעלי ניידות גבוהה. לחיל האוויר היו שני תפקידים: הראשון שבהם - הובלה, החל בהצנחת גדודים וכלה בפינוי פצועים. המסוק היה אחד הנכסים הגדולים למימוש היתרון הזה. הוא "דילג" במהירות כוחות מעל שטח שאינו עביר למתקדמים ברכב או ברגל; שימש בתפקידי קישור, פינוי נפגעים - אלמנט מורלי חשוב. התפקיד השני היה סיוע טקטי לכוחות הנמצאים בלחימה. לדוגמה, יש הטוענים כי לוי חלק גדול מהמסוקים בווייטנאם היו מתפנים לחלוקת משכורת לכוחות המקומיים (הדרום-ווייטנאמיים) שלא קיבלו אותה במשך שישה חודשים, היה הדבר משפר את המורל ומונע שוד של חיילים, שהגביר את הקרע בין השלטון לאזרחיו. במלאיה גם אזרחים סייעו בפעולות פשוטות אלה שערכן המורלי גבוה מסכום המשכורת. מובן שלחיל האוויר, כנשק הפתעה, הייתה השפעה רבה בממד הפסיכולוגי, שמנע ריכוז כוח של האויב והגביר את תחושת הנרדפות שלו.

במלאיה הבינו הבריטים (ניסיון ולימוד לקחים) כי **סוד כוחה** של הגרילה הוא למעשה **חולשתה**, והדבר מכתוב את דרכי פעולתה. בשל כך עליה לשמור על היוזמה, לתקוף מטרות נבחרות ולהשתמש בקרבות הכרעה. מכאן, על השלטון להפעיל כוח שיכפה עליה לעבור למגננה, לגרום לה לאבד את היוזמה, להתפזר ולהשקיע מאמץ גדול בהישרדות. מכך מובן שעל הכוחות לאמץ רבות משיטות הלחימה של הגרילה, ולהעביר את הלחימה לשטח פעולתו של האויב (כפי שפעל וינגייט בארץ ישראל ובבורמה), אל **האזורים** המאוכלסים, בסיסי הגרילה ודרכי התקשורת של הגרילה. כדי למשוך ולשמר לצידם את האוכלוסייה – שעל תמיכתה הצדדים נלחמים - אימצו הבריטים את שיטת היישובים המבוצרים ("חומה ומגדל"), שנועדו להגן על התושבים, לקטול במורדים, לשמור על המאחז ולא לזנוח אותו בסיום הלחימה. שיטה זו אומצה בווייטנאם – ונחלה כישלון.¹⁴²

¹³⁸ אייל, האינתיפאדה הראשונה, עמ' 476; ראו גם: טובי, גרילה והמלחמה נגדה סיכול המתקפה הגדולה האחרונה של הקומוניסטים בפברואר-אוגוסט 1951.

¹³⁹ הבריטים הדחיקו ולא האמינו שלקהילה או לעם הנמצאים תחת חסותם יהיו שאיפות לאומיות משל עצמם וכי הם יתמרדו נגד שלטונם, הנתפס בעיניהם נאור ומיטיב. כך היה בהודו, כך היה גם בארץ ישראל, וכך התנהגו הצרפתים באלג'יר.

¹⁴⁰ אייל, מאינתיפאדה למרד, עמ' 506-507.

¹⁴¹ אייל, האינתיפאדה הראשונה, עמ' 268: "לדברי הנציב העליון: 'כוח חמוש שיהיה מסוגל להתמודד עם כל התקפה ערבית, וישרר שוטרים וחילים בריטים לתפקידים אחרים'".

¹⁴² מצביע על כך שפתרון אשר הצליח במקום שבו האוכלוסייה תמכה בשלטון אינו מתאים למקום שבו האוכלוסייה אינה מזדהה עם הממשל ועם יעדיו.

הפעלת כוחות סדירים בלוחמה שאינה סדירה היא בעיה קשה. קצרה היריעה מלפרט את עומק השוני בין הלוחמות האלה ואת עומק השינוי התודעתי והמקצועי הדרוש למדינה ולכוחות הביטחון שלה כדי להסתגל למצב החדש. צבא, מסורתית, נועד להילחם באויב הדומה לו במידה רבה מאוד; כלומר מתקיים "דו־שיח" כוחני שניתן להעריכו ולהתכונן אליו. ואילו בלוחמת גרילה מתקיימת א-סימטריה בכל הקשור בכוחות האויב, במטרות ובשיטות הפעולה, שמציבה קשיים להעריכה על פי דפוסי חשיבה תורתיים "רגילים". כדי להתמודד עם הגמישות המבצעית של הגרילה שדפוסי פעולתה אקראיים, וגם יזומים ומתוכננים היטב כאחד, קיים צורך לשינוי בארגון, באימוון, בשיטות הפעולה, בתורת הלחימה (תו"ל), באמל"ח, בתודעה ובנחישות. לדוגמה: לוחמי האָף־אָל־אָן האלגיריים טענו כי ניסיונם הצבאי של חבריהם ששירתו בצבא הצרפתי היה לעיתים חיסרון בלוחמת הגרילה. לוחמי גרילה (לפחות בתחילת הדרך) נלחמים באופן טבעי בסיסי; לעומתם, חיילים סדירים פועלים על פי תרגולות צבאיות, לעיתים נוקשות, המחייבות פעולה על פי אמות מידה (תורת לחימה) שנלמדו, תורגלו והוטמעו, והיה קושי להשתחרר מהן. כמו כן, תעמולה בידי השלטון על ניצחונות בקרבות מול הגרילה היא אמצעי חשוב בלחימה מולו. כל פגיעה בגרילה פוגעת ברוח הלוחמים ובמורל האוכלוסייה התומכת. מכאן שלוחמה פסיכולוגית (ל"פ) היא חלק אינטגרלי של הלחימה, ואינה חובה כפויה.

לדוגמה: במלחמת העולם השנייה נקטו הפרטיזנים הסובייטים והיוגוסלבים שיטות אלה, וכך גם הצרפתים נגד גרמניה במלחמת 1870 ("הפרנק טירר" – הצלפים האזרחים שזינבו במאסף של הצבא). במהלך נובמבר 1870 נעלם הצבא הצרפתי תחת דהירתם של הכוחות הפרוסיים, והמאבק הפך למאבק של פליטי המלחמה, אלה שנשארו חמושים זינבו בגייסות הפרוסיים. הצליפה הייתה לנשק של הגרילה, בייחוד העירונית. ההיסטוריון ג'ון אליס מדגיש לקח זה כשהוא דן בשדות הקרב העירוניים של מלחמת העולם השנייה:

שטח המחיה הטבעי [...] של הצלפים נמצא בשטחים בנויים, וגם כאשר הוחרבו כפר או עיר בפצצות ובפגזים, העניקו גלי החרבות [...] מסתור משובח יותר, מכיוון שכל עוד הבניין עומד על תילו הוא עלול להתמוטט על האנשים המצויים בו, אבל לאחר שנחרב גם הארטילריה מסוגלת להשאיר עליו רק רושם מועט. בעובדה זו נתקלו בעלות הברית שוב ושוב.¹⁴³

במאה ה־20, ובייחוד במאה ה־21, הפכה הגרילה מצורת קרב הגנה לצורת קרב התקפה; כלומר, מְמַנְנֵב ומטריד לכוח מאורגן הפועל בשיטות צבאיות למחצה לסילוקו של כובש זר או שלטון מושחת, וכאמצעי לתפוס את השלטון ולחולל מהפכה. מכאן הגרילה נעשית אסטרטגיה של יצירה מהפכנית; כלומר השטח, האוכלוסייה, האמל"ח והטכנולוגיה הופכים - בניגוד לטרור - למרכיבים חשובים יותר.

סיכום?

הקתולים והפרוטסטנטים באירלנד חיים בתחושה עזה של היותם קורבנות של ההיסטוריה. וכל עוד כל קהילה חיה בתחושה שנעשה לה עוול, הן יכולות לעשות שימוש בהיסטוריה כדי להצדיק את פעולות ההווה. לכן המרכיב ההיסטורי (הדתי והפוליטי) הוא כה חזק בסכסוך האירי כמו גם בסכסוך בין ישראל לפלסטינים.¹⁴⁴

¹⁴³ ג'ון אליס, "לוחמים - החיילים שבחוד החזית", מערכות, תשמ"ג, 1982, עמ' 75.
¹⁴⁴ וכמעט בכל מקום על פני כדור הארץ: בבלקן, באסיה, באפריקה, באמריקה הדרומית, באירופה, במזרח התיכון ועוד. ראו גם: Palestine Royal Commission Report, Peel Commission Report, Cmd. 5479, London, July 1937; ממסקנות הוועדה: "המהומות שפרצו בפלסטינה [א"י] ביום 19 באפריל 1936 היו תולדה של ריב בין הלאומיות הערבית והלאומיות היהודית; דימינו כי נמצא 'שתי אומות הנלחמות אחת ברעותה בחיקה של מדינה אחת ויחידה, אך לא דימינו כי נמצא תהום כה רחבה ביניהן, או קרע שאיחוי כה קשה [...] הרי הוא ביסודו ריב בין זכות לזכות'".

הרצון של עם, קהילה, עדה לנסות ולהגשים את שאיפותיהם הלאומיות, הפוליטיות, חברתיות, הדתיות והטריטוריאליזם עומד בבסיס הקיום האנושי. הניסיון ההיסטורי מצביע כי הרצון הזה אינו מאבק חד־צדדי, מאחר שמנגד ניצבים עמים וקהילות המבקשים לשמור על עצמאותם המדינית־חברתית־פוליטית־דתית, ואותה הם שומרים כקניין וכזכות היסטורית שאליהם הגיעו לאחר תיקון עוול היסטורי משלהם. כלומר תיקון עוול היסטורי אחד עלול, בדרך כלל, לגרום עוול היסטורי אחר, ואת זה מבקשים עם־קהילה לתקן באמצעות מאבק אלים בין זכות לזכות, הנמשך לעיתים דורות רבים.¹⁴⁵

מדינת לבנון היא פסיפס של עדות¹⁴⁶ השונות בתכלית זו מזו, שהחיבור ביניהן תלוי על חבל דק של השלמה דרוכה עם המציאות ועם אינטרסים,¹⁴⁷ תוך שמירה על עצמאות קהילתית ו"התבצרות" בטריטוריה שהתנחלו בה, בתקווה ובחשש שזו לא תיגזל מהן.

עליית מפלגת הבעת' לשלטון בסוריה במאוס 1963 סימלה, הלכה למעשה, את התהום שנפערה מתחת לשלווה היחסית שממנה נהנתה לבנון.¹⁴⁸ מייד לאחר מכן נוספו עליית אש"ף¹⁴⁹ על מפת המאבק בישראל והשימוש באדמת לבנון כבסיס לפעולות כנגד ישראל; עוד קודם לכן, מסוף שנות השישים, התבסס הפתח¹⁵⁰ למרגלות החרמון - בסיס גרילה שכונה (על ידי ישראל) "הפתחלנד", ומשם פעלו המחבלים הפלסטינים נגד ישראל בחסות האוכלוסייה ופני השטח.¹⁵¹ באפריל 1975 הסתבך המצב בלבנון עוד יותר עם פרוץ מלחמת האזרחים, והתעצם עם פלישת הצבא הסורי ביוני 1976 בעימות הסורי-פלסטיני, ובהמשכו - בעימות הסורי-נוצרי.¹⁵² רצף העימותים היה מעבר ליכולת ההתמודדות של לבנון והביא להתערערות המערכת השלטונית כפי שהייתה מוכרת עד אז. כל קהילה שחששה לגורלה פעלה להתחמש וליצור בריתות עם גורמי כוח מחוץ ללבנון (כדוגמת המרונים עם ישראל¹⁵³).

במציאות המיוחדת, ועל בלימה זו, הקהילה השיעית, שעד למלחמת האזרחים נחשבה הקהילה המקופחת והנחותה - "חוטבי העצים ושואבי המים" של לבנון¹⁵⁴ - הבינה כמו קהילות אחרות כי השלטון המרכזי לא יגן עליה כבעבר, וכי מעמד וזכויות מחייבים כוח, והקימה מיליציה ממושה - אמל.¹⁵⁵ בתבונה פוליטית ומתוך הבנה עמוקה של כללי המשחק הפנים־לבנוניים, לא התעמתה הקהילה השיעית (בתחילה) ישירות עם השלטון של לבנון ועם קהילתיה, אלא ביקשה לצבור כוח ולהשיג לגיטימיות באמצעות שליח - האוכלוסייה השיעית בדרום לבנון - ולהגן עליה מפני אש"ף המאיים על ביטחונה. לדוגמה, ב־1982

¹⁴⁵ כך ראו זאת האנרכיסטים במאה ה-19: "מאז ומעולם אנשים, קבוצות וקהילות שראו עצמם מקופחים, ניסו לערער על החוקיות והלגיטימיות של השלטון באמצעות אלימות המכוונת לפגוע בנציגיו, לכרסם ביוקרתו, להציג את חולשתו, ובכך להשפיע על קהל יעד גדול בהרבה מסך כל קורבנותיו"; ראו גם: אורי בן־אליעזר, מלחמה במקום שלום, מודן, 2019.

¹⁴⁶ העדות הללו התחמשו יחד עם תהליך אובדן השלטון המרכזי וחולשת הצבא הלבנוני.

¹⁴⁷ אינטרסים כלכליים ומדיניים.

¹⁴⁸ מפלגת הבעת' התנגדה לקיומה של לבנון עצמאית. המפלגה גדלה באחדות העולם הערבי וראתה בלבנון הנוצרית נטע זר. היא התנגדה גם למשטר הכלכלי של לבנון, שהתבסס על יוזמה חופשית ואי־התערבות ממשלתית, לעומת הריכוזיות שכפה משטר הבעת' על סוריה. סכנה נוספת הייתה נעוצה בתמיכת סוריה בבעיה הפלסטינית ועידודם של הפלסטינים לבצע פעולות נגד ישראל משטחה ומשטח ירדן. את ההובלה למאבק הזה נטל אש"ף. ראו: סא"ל ראובן אבירן, "העימות האלים בין סוריה למיליציות הנוצריות בלבנון, שורשיו, מאפייניו ומגמותיו לעתיד", מערכות 267, 1979 (להלן: אבירן, העימות האלים בין סוריה למיליציות הנוצריות בלבנון).

¹⁴⁹ תאריך הקמתו מאי 1964, בעקבות ועידת הפסגה הערבית הראשונה שהתכנסה בקהיר ב־13-16 בינואר 1964.

¹⁵⁰ שנת ייסוד התנועה - 1959.

¹⁵¹ ב־1974 חלה החרפה בפעילות הארגונים הפלסטיניים נגד ישראל. באפריל רצחו הפלסטינים 16 מתושבי קריית שמונה, ובמאי

רצחו 24 תלמידים בבית ספר במעלות על ידי חוליה שחדרה מלבנון.

¹⁵² אבירן, העימות האלים בין סוריה למיליציות הנוצריות בלבנון.

¹⁵³ לדוגמה, הקשרים של צה"ל עם קציני צבא נוצרים, והשיא ביחסים היה עם פתיחת מעבר "הגדר הטובה", וכפרים נוצריים בדרום לבנון החלו להתנתק מהשלטון המרכזי. בשלהי 1976 נשלח רס"ן חדאד לדרום לבנון על ידי מפקד הצבא הלבנוני, כדי לארגן כוח צבאי שיושבת על קצינים וחיללים נוצרים. הקשר התהדק לאחר מבצע "ליטאני" במאוס 1978 והוקם אד"ל (אזור דרום

לבנון). כך נוצר אזור החיץ (buffer zone) הנוצרי, כאשר ישראל מסייעת לנוצרים בכול.

¹⁵⁴ ראובן ארליך, בסבך הלבנון, מדיניותן של התנועה הציונית ושל מדינת ישראל, 1918-1958, מערכות, 2000, עמ' 999: "ההתעלמות הכמעט מוחלטת מהעדה השיעית, שנתפשה כעדה מדוכאת וחסרת כוח פוליטי, שלא ניתן להפיק ממנה תועלת ממשית".

¹⁵⁵ פואד עגימי, האימאם הנעלם, מוסא אל־צדר והשיעה של לבנון, עם עובד - אפקים, 2006.

בעת מלחמת "שלום הגליל" ("של"ג") קידמו נציגי הארגון באהדה את פני כוחות צה"ל, כהערכה על שחרורם מעולם של הפלסטינים.

ההידרדרות הפנים־לבנונית התעצמה עם התבססות אש"ף בלבנון (לאחר סילוקו מירדן בשנת 1970), מבצע "ליטאני" במאסר 1978 נגד ארגוני הטרור של אש"ף ויצירת חיץ ביטחוני בין ישראל ללבנון. שיאה של ההידרדרות היה עם כניסת הצבא הסורי ללבנון בעקבות מלחמת האזרחים, הפלישה של צה"ל ב־1982, סילוק ערפאת ואש"ף לתוניס, נסיגת סוריה מביירות ותבוסת הנוצרים¹⁵⁶ לאחר נסיגת צה"ל לקו נהר האוּלִי¹⁵⁷ בספטמבר 1983; ולאחר החלטת ממשלת ישראל בינואר 1985 על היערכות מחדש של צה"ל בלבנון¹⁵⁸ והקמת אזור ביטחון במאי 1985. מהלכים אלה לוו בפעולות כמעט בו זמניות של הארגונים הפלסטיניים ששבו להתבסס בלבנון לאחר פינוי כוחות ערפאת מביירות ב־1983. הם נעו בעקבות צה"ל הנסוג (אין ריק בשדה הקרב) והתארגנו במסגרות גדודיות. בשנת 1986 היו להם שבע מסגרות גדודיות. הפעילות הפלסטינית הפרה פעם נוספת את האיזון הפנים־לבנוני, אלא שהפעם נוסף "שחקן (חמוש) חדש" - הקהילה השיעית ואמל שעקבו בדאגה רבה אחר ההתפשטות הפלסטינית, וגמלה בהם ההחלטה שלא לאפשר חזרה למצב שלפני 1982. כך החל מאבק על השליטה בין אמל לפתח־אש"ף – "מלחמת המחנות". העימות הסתיים בספטמבר 1987 בהסכם שביתת נשק שהיה כולו הישג לאש"ף. הלחימה חשפה את חולשת ארגון אמל.

הכוח הצבאי שצברה התנועה השיעית הפיח בה את העוז לפנות נגד הקהילה הנוצרית, נגד הכוחות הזרים שנפרסו בביירות ונגד צבא לבנון, עד כדי השתלטות על חלקים ממערב ביירות הנוצרית. זו הביאה להתערבות צבא לבנון, שכבש מידי מיליציות אמל את השטחים שהחזיקה בהם. עם תום מלחמת המחנות נגד אש"ף, החל המאבק על הנהגת העדה השיעית מול הארגון השיעי שזה מקרוב הוקם – חזבאללה ("אנשי האל" או "מפלגת האל"¹⁵⁹), והתאמת הכלל שלפיו האיום על ארגון קיצוני אך פרגמטי הוא מידי ארגון קיצוני עוד יותר, פונדמנטליסטי, חזבאללה.

כל עוד שלט אמל בדרום לבנון, התקשה חזבאללה להרחיב את תחומי השפעתו. אנשי אמל פעלו נגדו, חריומו נשק ומנעו פעילות התקפית כנגד ישראל. כתוצאה מכך החלו חילופי האשמות בין הארגונים; חזבאללה נקט את נשק "יום הדין" והאשים את אמל בשיתוף פעולה עם ישראל.

התחרות בין שני הארגונים על ליבה ונפשה של האוכלוסייה השיעית ועל השליטה הצבאית בדרום לבנון הביאה, בסופו של דבר, לעימות פיזי ביניהם באפריל 1988 באזור נבטיה, שהסתיים במאסר 1989. לאחר מכן המשיכו שני הארגונים להתחרות באמצעות הפניית מאמציהם כנגד צבא דרום לבנון (צד"ל) וצה"ל.

אם לא ניתן לפעול נגד צה"ל - אפשר לפעול נגד נקודת התורפה¹⁶⁰ שתחת חסותו – צד"ל. הדבר אילץ את צה"ל לחזק את יכולת העמידה של צד"ל, ובה בעת לנסות ולשמור את המעורבות הישראלית מוגבלת ונשלטת

¹⁵⁶ בידי הדרוזים וסילוקם של הנוצרים מהרי השוף.

¹⁵⁷ צה"ל שהה בקו זה עד יוני 1985; מיוני 1985 ועד מאי 2000 צה"ל שהה באזור הביטחון; ב־17 במאי 1983 הגיעה ישראל לחתימת הסכם שלום עם ממשלת לבנון, אולם היה זה הסכם קצר מועד שהתגלה כחסר כל משמעות. ממשלת האחדות הלאומית שהוקמה בישראל ב־13 בספטמבר 1984 קבעה לעצמה מטרה, שנוסחה בקווי היסוד שהוצגו לפני הכנסת ה־11, להביא לנסיגת צה"ל מלבנון "תוך הבטחת שלום ישובי הצפון". להרחבה: גולן, שמעון, מבירות לאזור הביטחון: קבלת ההחלטות בפיקוד העליון מהיציאה מביירות עד לנסיגת לאזור הביטחון (ספטמבר 1982-מאי 1985), משרד הביטחון - ההוצאה לאור ומודן, 2019.

¹⁵⁸ בהחלטת הממשלה 291 מיום 14.1.1985 נקבעו שלושה שלבים: בשלב א' יפנה צה"ל בגזרה המערבית את מרחב צידון וייערך במרחב הליטאני-נבטיה. בשלב ב' ייערך צה"ל בגזרה המזרחית במרחב חצביה. בשלב ג' ייערך צה"ל לאורך קו הגבול הבין־לאומי ויקיים אזור ביטחון שבו יופעלו כוחות צד"ל לצד כוחות צה"ל.

¹⁵⁹ שי, ציר הרשע, עמ' 67-73; בשנת 1985 ניסח הארגון את מגילת העצמאות" שלו המגדירה את הייעוד, החזון והמטרות. לדוגמה: "להיאבק בנוכחותה של ישראל באופן שלא יוגבל רק להוצאתה מלבנון, אלא יכוון לחיסולה ולהשלטת האסלאם בירושלים [...] לאחר נסיגת צה"ל מלבנון (במאי 2000), הגדיר הארגון מחדש את יעדיו והעמיד בראשם את שחרור חוות שבעא ואת הסיוע למאבק הפלסטיני."

¹⁶⁰ לורנס, שבעה עמודי חוכמה, עמ' 193: "מטרתנו האסטרטגית האמיתית הייתה לחפש את החוליה החלשה ביותר, ולהפעיל רק עליה לחץ, עד שהזמן ימוטט את השרשרת כולם"; ראו גם: עילם, צה"ל מול הגרילה והטרור, עמ' 202.

- כל עוד "אזור הביטחון ממלא את ייעודו המרכזי שהוא שמירה על שלום הצפון".¹⁶¹ השינוי במציאות אילץ את חזבאללה לחפש דרכי פעולה אחרות, דבר שהוכיח כי העיקרון המנחה את הארגון הוא פשוט: לפעול! כלומר עליו להוכיח יכולת לנהל מאבק מזוין, דבר שחייב גמישות מבצעית ובחירת יעדים ואמצעים מותאמים ליכולת.¹⁶²

הדבר בא לידי ביטוי ב"מלחמת המטענים" ובירי על המוצבים נגד נוכחות צד"ל וצה"ל באזור הביטחון. פעילות זו התגברה מ-1991, וגם קטלניותה; הדבר הביא - באיטיות, בעקביות ובנחישות - להתחזקות של הארגון ולשיפור דרכי הפעולה שלו. מגמה זו גברה עם חיסולו של מנהיג הארגון עבאס מוסאווי בידי מסוקי חיל האוויר בפברואר 1992, ועלתה מדרגה שנה מאוחר יותר, השנה שבה הופר שלום הגליל.¹⁶³ הדומיננטיות המתחזקת של הארגון, הפסקת העימות בינו לבין אמל, התמיכה החיצונית מאיראן שזיהתה היטב הזדמנות להגשים את האידאולוגיה שלה באמצעות שליח,¹⁶⁴ פעילותו המגוונת בקרב האוכלוסייה והגברת התלות ההדדית ביניהם, השימוש בתעמולה כאמל"ח,¹⁶⁵ וכאמור השיפור הצבאי מבצעי כתוצאה מתהליך פנימי של הפקת לקחים מתמשך ונועזותו בפעילות נגד צה"ל וצד"ל¹⁶⁶ - הגבירו בהתמדה את יוקרתו בקרב האוכלוסייה השיעית. כך, בדומה לעקרונות שאפיינו תנועות גרילה רבות - השילוב של פעילות חברתית (דעווה) ודתית (גיוס הנפשות), חיזוק ואגבור המניע-עילה, שיפור היכולת הצבאית הנשען על אזורים בטוחים וחסנינים היו התנאי להמשך הפעילות הצבאית ולהבטחת השרידות. התוצאות ולקחי ההתנגשויות בין צה"ל לחזבאללה במהלך שנות העימות באזור הביטחון בדרום לבנון חייב את שני הצדדים להתאים עצמם למציאות המבצעית המשתנה. הלקח המשמעותי של חזבאללה מעימותים אלה אל מול פעילותו ההתקפית של צה"ל,¹⁶⁷ ובייחוד לאחר יציאת צה"ל מאזור הביטחון (מאי 2000) ולאחר מלחמת לבנון השנייה (יולי-אוגוסט 2006), היה כי הגרילה כשיטת הפעולה הצבאית העיקרית אינה מספקת את המענה ההגנתי וההתקפי הדרוש אל מול המטרות שאותן הארגון הגדיר לעצמו.¹⁶⁸ מכאן, כבחירה "טבעית", התחיל הארגון בבניית כוח צבאי ("צבא גרילה") עם היגיון מדינתי, במטרה לייעל את הפעילות הצבאית.¹⁶⁹ עיקרו היה כוח התקפה והגנה על פי חלוקה טריטוריאלית, כוח מחץ, כוחות תומכי לחימה, מודיעין כבסיס לקבלת החלטות ברמה הטקטית והאסטרטגית ולסיכול; שליטה (פיקוד ושליטה - פוי"ש), כוח אש גדול בדגש על כמות גדולה של טילים ארוכי טווח שנועדו לפגוע בעורף האזרחי שהוא גם העורף האסטרטגי של מדינת ישראל, ובכך לערער את החוסן האזרחי שלה.¹⁷⁰ בנוסף, טרור כפעילות

¹⁶¹ דוד טל, מדיניות הביטחון השוטף ברצועת הביטחון 1985-1993, המחלקה להיסטוריה - תזה"ד, נובמבר 2000, עמ' 120, 141-134.

¹⁶² שם. המעבר למארכי מטענים כמרכיב פיגוע עיקרי, ובה בעת שיפור יכולת הפעולה הטקטית וירי מנגד - ירי טילי נ"ט ומרגמות.

¹⁶³ מאגר המידע של המחלקה להיסטוריה: במהלך השנה הניח הארגון כ-130 מטענים; ירה כ-170 מטל"רים-פצמ"רים לעבר אזור הביטחון ו-17 לעבר ישראל; תקף 269 פעמים סיורים ומוצבים, שבהם נהרגו תשעה מחיילי צה"ל וחייל צד"ל אחד. מוצב שומריה העליון, שהוחזק בידי צד"ל, הותקף ב-19 במאי 1992 על ידי כ-40 אנשי חזבאללה. מ"פ המוצב ועוד שלושה חיילי צד"ל נלקחו בשבי, וחייל נהרג. בהתקפה נהרגו שלושה מהתוקפים.

¹⁶⁴ חזבאללה, שאימץ את עקרונות המהפכה האסלאמית של ח'ומייני וממשיכי דרכו, נשען על סיוע איראני מסיבי בנשק, בכסף, אימון ויועצים. הסיוע וההישענות על מדינה או גורם אחר הוא מרכיב מהותי בלוחמת הגרילה. כך סייעו האנגלים לגרילה הספרדית נגד נפוליון; כך סייעו מדינות המערב למוג'הדין במלחמתם נגד הסובייטים באפגניסטאן.

¹⁶⁵ "אל-מנאר" - תחנת הטלוויזיה של חזבאללה הוקמה ב-1990, ויחד עם תחנת הרדיו "נור" היא מהווה חלק ממכלול גדול ורב-השפעה של אמצעי תעמולה של הארגון.

¹⁶⁶ ב-17 בפברואר 1986 נשבו שני חיילי "גבעתי", יוסף פינק ורחמים אלשיך, לאחר מארב של חזבאללה; כמו כן התגברו פיגועי התופת, בייחוד ב"שער פטמה" הצמוד למטולה, וגרמו לאבדות בקרב חיילי צה"ל. בצד"ל היו באותה עת כ-1,500 לוחמים מאורגנים במסגרת חטיבתית, כאשר המפח"ט נמצא במרג' עיון.

¹⁶⁷ לדוגמה: מבצע "דין וחשבון" מ-25 עד 31 ביולי 1993; מבצע "ענבי זעם" מ-11 עד 27 ביולי 1996, ורבים אחרים.

¹⁶⁸ כ"מגן [אוכלוסיית] הדרום" והפעילות כנגד פלישה ישראלית ללבנון.

¹⁶⁹ גנרל גיאפ, המצביא הצפון-וייטנאמי, זיהה לקראת סוף 1967 כי הגרילה סיימה את תפקידה, ואם הצפון ימשיך בסוג זה של לחימה הוא יפסיד במלחמה (בעיקר בשל התאוששות האמריקאים, שסיגלו לעצמם דרכי לחימה חדשות ואמל"ח מתקדם). הוא החליט לעבור למלחמת הכרעה, שתסחוף את תושבי הדרום להתקוממות עממית.

¹⁷⁰ ירי על העורף ויצירת תחושה של חוסר ביטחון וחוסר אמון של האוכלוסייה בשלטון.

משלימה בעת מצוקה או כנקמה,¹⁷¹ מיגון ותמרון רב-ממדי.¹⁷² כאמור, כל זאת כדי להגן על האזורים ה"משוחררים" ולשמר את אחדות המטרה, כפי שהדבר היה בסין, בווייטנאם, במלאיה ובקובה, ועדין מתקיים בלבנון, ברצועת עזה, בעיראק ובאפגניסטאן.

כך, בסיס גרילה או אזור "משוחרר" הוא מקום שלא יסולא בפז עבור כל ארגון גרילה כדוגמת חזבאללה. הארגון, שפילס את דרכו בדם ובאש ובריעת אידאולוגיה לא מתפשרת, הפך לארגון הדומיננטי המאיים על האיזון השביר בתוך לבנון.¹⁷³ הוא מוביל את המאבק המזוין נגד ישראל ומשרת כמוצב הקדמי במפת האינטרסים של איראן באזור, תוך העצמת כוחו הצבאי,¹⁷⁴ הפוליטי, החברתי והדתי. הארגון ומנהיגיו הם פניה של הקהילה השיעית בלבנון וכלפי העולם כולו.¹⁷⁵

בעידן של לוויינים מאפנים וחודרי רשתות, טילים מדויקים, כלי טיס בלתי מאוישים (כטב"מים), מטוסים, רחפנים, מסוקים, רובוטים וצבאות מקצועיים ניידיים ומשוריינים - ניתן להעריך, לכאורה, כי לגרילה יהיה קושי לשרוד מלחמה מודרנית. אולם המוג'הידין באפגניסטאן שרד בהתקפות של הצבא הסובייטי המודרני והביא לנסיגתו משם; הווייטקונג שרד בהתקפות של הצבא האמריקאי המודרני והביא לנסיגתו משם; אל-קאעידה, ארגון ללא מולדת, הצליח לשרוד לאורך זמן רב מתקפות של הצבא האמריקאי המודרני ובעלי בריתו; דאעש¹⁷⁶ - גם הוא ארגון ללא מולדת - הצליח לשרוד לאורך זמן רב מתקפות של הכורדים, העיראקים, האמריקאים, הרוסים וצבאות אחרים. החות'ים, ארגון הגרילה-טרור השיעי-זידי הפועל בתימן, שרד מתקפות סעודיות; וכך גם חזבאללה - ארגון עם מולדת - ששרד למרות העליונות הצבאית והטכנולוגית של ישראל.¹⁷⁷

אל מול העליונות הטכנולוגית של אויביה, חיפשה הגרילה חלופות:¹⁷⁸ להרחיב את החזית מול אויביה ולהקים בסיסי גרילה ומקלט במדינות שכנות (כדוגמת חזבאללה בסוריה,¹⁷⁹ המוג'הידין האפגאני בפקיסטאן והווייטקונג בקמבודיה ובלאוס) ולבנות אזורים בטוחים בתוך שטחים מאוכלסים (עיראק, אפגניסטאן, סוריה, עזה ולבנון). כדי לגשר על הפער הטכנולוגי הא-סימטרי ולנסות ליצור הרתעה, מצטיידים הארגונים באמל"ח ובטכנולוגיה מודרנית הנמצאת על המדף או שניתן לקבלה ממדינה הנותנת חסות ואף לייצרם באופן עצמאי.

כדי להמשיך במאבק המהפכני, סביר להניח שדבקות בעקרונות הגרילה של מאו שעל פיהם לוחמיה משולים לדגים והאוכלוסייה למים, והיא רואה אותם פועלים ("שוחים") באווירה פוליטית וסוציו-אקונומית שתבטיח כי לא "יטבעו", משמעותה: אם תשכיל הגרילה ליצור מערכת יחסים הדדית, הוגנת

¹⁷¹ טרור בין-לאומי: ב-17 במרס 1992 ביצע חזבאללה פיגוע נגד השגרירות הישראלית בבואנוס איירס בירת ארגנטינה, כנקמה על חיסולו של עבאס מוסאווי מזכ"ל הארגון בידי צה"ל.

¹⁷² העברת הלחימה לשטחו של האויב, בין השאר באמצעות פיתוח מערכת מנהור.

¹⁷³ ראו (לדוגמה): המרכז הירושלמי לענייני ציבור ומדינה, "המשבר בלבנון - חיזבאללה לא יוותר", 23 באוקטובר 2019, מאת אל"ם (במיל') ז'ק נריה: "מאז האביב הערבי אנו כבר רואים בגל שביעי של הפגנות ברחובות לבנון. הפעם הגל הנוכחי הוא שונה מאחר והוא חוצה גבולות... הוא חוצה עדות...".

¹⁷⁴ ובנוסף, יצירת מרכזי כובד בעל כורחם, מאחר שהשימוש בטכנולוגיה יוצר פרצות ביכולת המידור שהוא "סם החיים" בלחמית גרילה.

¹⁷⁵ ראו: הוועדה לבדיקת אירועי המערכה בלבנון 2006, ועדת וינוגרד, מלחמת לבנון השנייה, דין וחשבון סופי (2008), (להלן: דוח ועדת וינוגרד), עמ' 255: "חזבאללה זהו ארגון תת-מדינתי, המכיל מאפייני עשייה פוליטית, אזרחית, טרוריסטית וצבאית. הוא מונע על ידי אידאולוגיה דתית, הנשענת על אוכלוסייה שיעית עם מצוקות חברתיות עמוקות; נתמך על ידי גורמי כוח כסוריה ובעיקר איראן; משלב בתוכו יכולות של צבא, גרילה וטרור, הנשענים על רמה גבוהה ביותר של מידור והסתרה".

¹⁷⁶ "המדינה האסלאמית", דאעש - הוקמה ביוני 2014 ונפלה במרס 2019. עשרות אלפי המוסלמים ואחרים נענו לקריאתו של הח'ליף בעיני עצמו אבו בכר אל-בגדאדי, ללחום בשורותיה נגד הכופרים, ואלה שנשארו בחיים נותרו ללא מקלט וללא המולדת שהובטחה להם. אולם יש להניח כי הקריאה להמשיך במלחמת הקודש, בכל האמצעים, תמצא אוזן קשבת. בגדאדי חוסל ב-26 באוקטובר 2019 בידי כוחות מיוחדים של צבא ארה"ב. הארגון הודיע כי מינה לו יורש.

¹⁷⁷ במהלך שהות צה"ל באזור הביטחון, ובעיקר במלחמת לבנון השנייה; ראו גם: אביעד, בניין הכוח של ארגון חזבאללה.

¹⁷⁸ כולל אמל"ח מודרני.

¹⁷⁹ הארגון נמצא בסוריה, סמוך לגבול עם ישראל ברמת הגולן; תחילה הגיע כסיוע למשטר אסד ב"מלחמת האזרחים", ובהמשך ניצל את שהותו שם כבסיס לפעולותיו נגד ישראל ברמת הגולן ובצפון ישראל; בכך ניסה לפתוח חזית שנייה, שתערב את סוריה בעימות עם ישראל וגם את איראן ורוסיה. ראו גם: רון בן ישי, "חיסול מסתורי ותקיפה ליד הגבול. קרב בלימה נגד חיזבאללה בסוריה", ynet, 24 ביולי 2019.

ואמינה עם האוכלוסייה,¹⁸⁰ שתבטיח קבלה וגם זרימה של לוגיסטיקה, אנשים, תמיכה כספית ופוליטית ונשק (ממדינה תומכת); מודיעין אמין הדרוש לגרילה כדי לתכנן, להפתיע ולפגוע באויב; ודבקות בעקרונות לוחמת הגרילה הראשון והאחרון: **שרידות ופגיעה באויב**,¹⁸¹ שמהם צומחים העקרונות כולם, עשויים להבטיח כי היא תשרוד מלחמה מודרנית.

מכאן ניתן להבין כי המעבר מגרילה ל"צבא גרילה"¹⁸² מציין את סיומה של "אגדה"; ומלחמה "קטנה" וא-סימטרית הפכה בעידן שלאחר המלחמות הגדולות לצורת קרב סימטרית, אשר בלעדיה אין תוחלת קיומית לרעיונות הנשגבים של ההתקוממות. אולם היכולת של צבא גרילה מודרני המוגבל בהיקפו (משאבים, כוח אדם ואמל"ח) והמייצר נקודות תורפה רבות, להחזיק מעמד בלחימה לאורך זמן היא בעייתית. למרות זאת, אם צבא הגרילה **לא ישרוד** מתקפה מודרנית, והרעיון המהפכני-המניע **לא יקרוס** יחד עימו, והחוסן של האוכלוסייה **יישמר** והיא תמשיך **לתמוך** במאבק - היכולת לעבור מצבא גרילה לגרילה ולטרור (מעגל ההתקוממות) היא מהירה יותר מיכולתו של צבא-מדינה להשתנות.¹⁸³

בקצה אחד של העולם, עמוק בבטן האדמה, שורה של מחשבים מוזנים ומזינים "ים" של נתונים הזורמים אליהם מלוויינים, ממטוסי ריגול לסוגיהם, ממודיעין אנושי, אלקטרוני ואחר. אנשי צבא ומודיעין ספונים על המסכים בחדרים ממוזגים, מחפשים רמז להימצאותו של אויב מסוכן כדי לסכל את כוונותיו. במקום אחר, עדיין עמוק בבטן האדמה, טכנאים ומהנדסים בודקים בזהירות ובגאווה את הטילים המוצבים על כנם, מוכנים לשיגור כדי לפגוע במטרה רחוקה. בשדות התעופה, על מסלולי ההמראה, ממתנינים מטוסי קרב להזנקה, ומסוקים ובהם יחידות קומנדו ממתנינים לקריאה.

האויב המסוכן: מחלקה של לוחמי גרילה מצוידת בטילי נ"ט מתקדמים, מכשירי קשר מאובטחים, משקפות ראיית לילה, רובים אוטומטיים. הם לבושים בבגדי הסוואה, עוטים שכפ"צים וחובשים קסדות מודרניות, שוהים בתוך מנהרה וממתנינים לאות לצאת ולתקוף ולהשמיד את המטרה שנקבעה להם, ואם יתאפשר - לקחת עימם שבויים. בבונקר מאחור צפה מפקד גדוד הגרילה במסך שלפניו על היעד ועל האזור כפי שצולם מהרחפן הגדודי, מורה בידו לקצין הקישור ליחידת הטילים והמרגמות הכבדות להיות מוכן. עם יציאת המחלקה מהמנהרה יחל ירי מסיבי של יחידות האש, כדי להסוות את יציאת הלוחמים ללחימה ולמנוע מהאויב לאתרם. קרוב לוודאי שגם זה טבעה של לחימת הגרילה בעולם המודרני.¹⁸⁴

¹⁸⁰ לדוגמה: רווחה, שירותים רפואיים, חינוך ועוד.
¹⁸¹ מאו קבע שלושה שלבים למלחמת הגרילה: שלב הנסיגה האסטרטגית, שבו הגרילה נמצאת בראשית דרכה וחלשה; האויב נהנה מעליונות: הוא מתקדם, והגרילה נסוגה, חומקת מהתמודדות חזיתית ומסתפקת בהטרדה-התשה; שלב התיקו האסטרטגי, שבו האויב הולך ומותש והגרילה הולכת ומתחזקת, עד שנוצר איזון אסטרטגי. זה שלב המעבר; שלב המתקפה האסטרטגית שבו הגרילה משתנה איכותית ועוברת ללחימה קונוונציונלית באמצעות הקמת צבא סדיר, כדי להשיג הכרעה. מאו האמין כי "זה הרוצה לתפוס את כוחה של המדינה ולשמור עליו ברשותו חייב לקיים צבא חזק". שלבים אלו באים לידי ביטוי ברמה הטקטית באופן הבא: האויב מתקדם - אנחנו נסוגים; האויב עוצר - אנחנו מציקים-מטרידים; האויב מתעייף - אנחנו תוקפים; האויב נסוג - אנחנו רודפים.

¹⁸² אייל, האינתיפאדה הראשונה, עמ' 438: בעיניו של מונטגומרי, (בנובמבר 1938) "הצבא הבריטי בארץ-ישראל נמצא במצב מלחמה עם צבא מורדים (Rebel Army) [...] צבא המרד לובש מדים בשעת פעולה - ובסיומה, חוזר ולובש בגדים אזרחיים".
¹⁸³ מקרגור, השתנות תחת אש, עמ' 293-294; "ההפעלה של זרוע יחידה - עוצמה אווירית ועוצמת טילים - אפשרה לאלקעידה להסתגל".
¹⁸⁴ דוח ועדת וינוגרד, עמ' 388: "יחד עם זאת, אין למעט בחשיבות העובדה שהמהלך שנועד לשנות את תדמית המלחמה וליצור הפגנת כוח ויתרון של צה"ל על גודלו וצידו והעליונות האווירית המוחלטת שלו בזירה על פני לוחמי גרילה נחוישים וערוכים היטב - לא השיג את מטרתו. הדבר הצל לא רק על תוצאות המלחמה ועל תחושת השבר של הציבור. הוא עורר שאלות עמוקות וקשות לגבי הנחות היסוד של פעולת צה"ל, שחובה שתבחנה מחדש".